

Ажыццявіць
мару
класіка
стар. 5

О, мой філфак,
як ты мне
мілы...
стар. 10

Недасягальная
гармонія
колераў
стар. 12

Мікалаю Чаргінцу прысвоена званне «Народны пісьменнік Беларусі»

Фота БелТА.

Указам Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь вядомаму беларускаму празаіку, ганароваму старшыні Саюза пісьменнікаў Беларусі (а ў 2005–2022 — старшыні СПБ) прысвоена ганаровае званне «Народны пісьменнік Беларусі».

Высокая адзнака — сведчанне таго шырокага грамадскага прызнання, якое за дзесяцігоддзі набылі мастацкія творы найстарэйшага літаратара краіны. Прышоўшы ў літаратуру болей як 50 гадоў назад, Мікалай Іванавіч напісаў і выдаў каля ста раманаў дэтэктыўнага, прыгодніцкага характару. Пісьменніка заўжды хвалявалі і тэмы грамадска-палітычнага, сацыяльнага характару. «А ён не вярнуўся з бою», «Стрэл у мінулае», «За секунду да стрэлу», «Крывавыя метры», «Маёр Ветраў», «Уцёкі», «Апошні герой», «Рызыкаўная гульня», «Служба — дні і ночы», «Сыны», «Таямніца Чорных Гор»...

«ЛіМ»-акцэнт

Узнагароды. Прэзідэнт Беларусі Аляксандр Лукашэнка падпісаў Указ «Аб узнагароджанні». Дзяржаўных узнагарод удасноены 75 прадстаўнікоў розных сфер дзейнасці. Ордэны, медалі і ганаровыя званні прысвоены за шматгадоваю плённую працу, высокі прафесіяналізм, узорнае выкананне службовых абавязкаў, значны асабісты ўклад ва ўмацаванне абароназдольнасці рэспублікі і забеспячэнне законнасці, развіццё сельскай гаспадаркі, транспартнай і будаўнічай галін, выдатны творчы дасягненні, заслугі ў сферы аховы здароўя, адукацыі, навукі, культуры, мастацтва і спорту. Медалём Францыска Скарыны ўзнагароджаны мастацкі кіраўнік Маладзёжнага тэатра эстрады Уладзіслава Арцюкоўскага, эстрадны выканаўца Руслан Беразоўскі, артыст Беларускага дзяржаўнага ансамбля «Песняры» Алег Жалезнікаў, галоўны дырыжор Прэзідэнцкага аркестра Беларусі Віталь Кульбакоў.

• Указам таксама прысвоены ганаровыя званні Рэспублікі Беларусь. Ганаровы старшыня Саюза пісьменнікаў Беларусі Мікалай Чаргінец стаў народным пісьменнікам Беларусі. Ганаровае званне народнага артыста Беларусі прысвоена артысту балета (салісту) — вядучама майстру сцэны Нацыянальнага акадэмічнага акадэмічнага Вялікага тэатра оперы і балета Антону Краўчанку і артысту драмы, вядучама майстру сцэны Нацыянальнага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы Тамары Міронавай. Ганаровага звання «Заслужаны артыст Рэспублікі Беларусь» удасноены артыст балета Дзяржаўнага акадэмічнага ансамбля танца Аляксандр Гізко, мастацкі кіраўнік Музычнага прадзюсарскага цэнтру «Залатыя галасы» Валеры Шмат, вядучы майстар сцэны Нацыянальнага акадэмічнага драматычнага тэатра імя Максіма Горкага Руслан Чарнецкі. Кампазітар і прадзюсар Яўген Алейнік стаў заслужаным дзеячам мастацтваў Беларусі.

Віншаванне. Прэзідэнт Беларусі Аляксандр Лукашэнка накіраваў віншаванне калектыву АНТ у сувязі з 20-годдзем з дня заснавання тэлеканала. «Прайшоўшы яркі шлях, напоўнены краўтыўнымі і цікавымі праектамі, Другі нацыянальны тэлеканал сёння па праве займае дастойнае месца сярод вядучых СМІ Беларусі», — адзначыў Кіраўнік дзяржавы. Ён падкрэсліў, што дзякуючы высокаму майстэрству супрацоўнікаў, іх прафесійным амбіцыям і імкненню да ўдасканалення АНТ стаў брэндам і жаданым госцем у кожным доме. Для айчынных і замежных глядачоў тэлеканал з'яўляецца аб'ектыўнай крыніцай навін аб жыцці Рэспублікі Беларусь. «Упэўнены, што і ў далейшым творчая энергія вашага калектыву будзе накіравана на вырашэнне актуальных задач інфармацыйнай і нацыянальнай бяспекі нашай дзяржавы», — рэзюмаваў Аляксандр Лукашэнка.

Конкурс. Пасяджэнне журы XIX Міжнароднага конкурсу «Мастацтва кнігі» дзяржаў — удзельніц СНД, у якім прыняў удзел начальнік упраўлення выдавецкай і паліграфічнай дзейнасці Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь Уладзімір Андрэвіч, адбылося днямі ў анлайн-фармаце. На конкурс паступіла 77 выданняў з 8 краін: Беларусі, Азербайджана, Арменіі, Казахстана, Кыргызстана, Таджыкістана, Расіі, Узбекістана. Кнігавыдаўцы Беларусі прадставілі на суд журы кнігі па ўсіх з заўважальных намінацыяў: «Садружнасць», «Мая краіна», «Кніга для дзяцей і юнацтва», «Дыялог культур», «Навука і інавацыі» і «Навучальная літаратура і адукацыя», «Арт-кніга», «Аддрукавана ў Садружнасці», «Мастацтва ілюстрацыі», «Гран-пры», «Перамога». Беларусь выступіла на конкурсе з кнігамі павышанай якасці, многія з якіх сталі лаўрэатамі і пераможцамі Нацыянальнага конкурсу «Мастацтва кнігі». Узнагароджанне пераможцаў традыцыйна пройдзе ў рамках Маскоўскага міжнароднага кніжнага кірмашу ў верасні 2022 года.

Памяць. Мемарыяльную дошку ў гонар Георгія (Юрыя) Міцкевіча, сярэдняга сына народнага паэта Беларусі Якуба Коласа, адкрылі на Вайсковых могілках у Мінску каля помніка класіку беларускай літаратуры. Аўтар дошкі — сябра секцыі скульптуры Беларускага саюза мастакоў Максім Пятруль. «Гэта сапраўды твор мастацтва. Дошка мае выгляд абгарэлага ліста, на якім як бы рукой Якуба Коласа напісаныя памятныя радкі. Колькі такіх лістоў дастала Якубу Коласу ў розныя ўстановы, пісаў сваім сябрам і знаёмым, каб атрымаць вестку аб сыне! Сапраўды, почырк вельмі падобны. Яго ўзнавілі на аснове рукапісаў, якія беражліва захоўваюцца ў фондах нашага музея. Гледзячы на гэтую дошку, адчуваеш і складанасці, і перажыванні бацькі», — адзначыла Васіліна Міцкевіч, галоўны захаваўнік фонду Дзяржаўнага літаратурна-мемарыяльнага музея Якуба Коласа, праўнічка песняра. Вядома, што Георгій (Юрыя) Міцкевіч прапаў без вестак у першыя месяцы вайны.

Агляд афіцыйных падзей ад Яўгеніі ШЫЦЬКІ

у Саюзе пісьменнікаў Беларусі

Шанаванне папярэднікаў

Нам робіць вялікі гонар наяўнасць значнай колькасці творчых асоб, якія праз мастацкае слова прадставілі лёс народа, яго нацыянальны адметнасці і каштоўнасці. Важна не толькі чытаць іх кнігі, але і прыгадаць іх саміх, людзей аўтарытэтных, магчыма, нават узорных.

На Усходніх могілках у Мінску знайшлі апошні прытулак многія беларускія славуціцы. Тут і пахаванні пісьменнікаў, куды неаднаразова прыходзілі нашы літаратары, каб аддаць даніну павагі. Так было і напярэдадні сёлетняга Дня Перамогі, калі кветкі ад СПБ ляглі да помнікаў народных пісьменнікаў Беларусі Васіля Быкава, Івана Шамякіна, Івана Мележа, Аркадзя Куляшова.

І вось чарговае наведванне могілак з тым, каб навесці парадак... Андрэй Александровіч помніцца як адзін з арганізатараў Беларускага літаратурна-мастацкага аб'яднання «Маладняк». У далейшым ён — член-карэспандэнт Акадэміі навук Беларускай ССР, член Саюза пісьменнікаў СССР. Успамінаем творы народнага пісьменніка БССР Анатоля Астрэйкі. Гучаць радкі з яго верша «Плошча Перамогі»: «Завецца плошчак Перамогі ў Мінску // Святое месца на зямлі». Сказанае паэтам — на вякі! Іван Сіўцоў — аўтар кнігі для дзяцей «Самыя юныя», рамана «Нягоды і радасці». Крапаюць такія звесткі: «Ваяваў пад Сталінградам, захварэў на сухоты, дэмабілізаваўся, вярнуўся на радзіму ў Чэрыкаўскі раён, працаваў на адказных пасадах». Жыццё Івана Кузьміча абарвалася ў 37 гадоў... Дзмітрый Палітыка належыць да кагорты беларускіх крытыкаў і літаратуразнаўцаў. У другой палове 1950-х быў кіраўніком секцыі крытыкі Саюза пісьменнікаў

Беларусі. У 1960 годзе цяжка захварэў (абстрагнне сухотаў, на якія пачаў пакутаваць у час эвакуацыі), але працягваў працу да канца жыцця. Яго не стала ў 1965 годзе.

Як вядома, 3 лістапада 2020 года адбылося перапахаванне беларускага пісьменніка Змітрака Бядулі. Зараз ідзе работа над стварэннем помніка. А пакуль прыбіраем яго магілу і ўяўляем падзеі першай паловы XX стагоддзя, калі гэты чалавек сваёй творчасцю садзейнічаў станаўленню розных жанраў беларускай літаратуры.

Пасля наведвання парадку адчулася палёгка. Пра яе згадаў кожны з дзясятка літаратараў Мінскага гарадскога і Мінскага абласнога аддзяленняў СПБ, тых, хто прысвяціў дзень шанаванню памяці папярэднікаў.

Алена СТЭЛЬМАХ
Фота Васіля КУЛІКОВА

У памяць аб Міхасю Сазончыку

На Нясвіжчыне адзначаецца 90-годдзе з дня нараджэння Міхася Сазончыка, які быў цесна звязаны з гэтымі мясцінамі і з літаратурай, праз якую ён хацеў выказаць любоў да радзімы і важнасць зберажэння каштоўнасці. Пра гэта сведчаць зборнікі вершаў «Пад родным небам», «Люблю», «Жыву ў Гарадзеі», «Крыніца», «Выпрабаванне часам», «Роздум», «Невычарпальная крыніца». Шэраг кніг аўтар прысвяціў дзецям («Вераб'іная дача», «Навагодні светлячок», «Сонца мыецца»).

Шмат намаганняў Міхася Яфрэмавіч прыкладу для развіцця і станаўлення раённага літаратурна-музычнага аб'яднання «Валошкі». Ён быў арганізаваны сустрачкі з членамі Саюза пісьменнікаў Беларусі Уладзімірам Саламахам, Казімірам Камейшам, Яўгенам Хвалеам, Паўлам Саковічам, якія не толькі сустракаліся з чытачамі Нясвіжскай цэнтральнай раённай

бібліятэкі, наведвальнікамі Нясвіжскага гісторыка-краязнаўчага музея, але і правялі майстар-класы для сяброў аб'яднання, прааналізавалі творчасць кожнага аўтара, далі рэкамендацыі.

Кіраўнік Валянціна Шчарбакова і члены аб'яднання «Валошкі» звярнуліся ў СПБ з просьбай пасадзейнічаць наданню Гарадзейскай гарпяслявокай бібліятэцы дзяржаўнай устаноў культуры «Нясвіжская цэнтральная раённая бібліятэка імя Паўлюка Пранузы» імя паэта-земляка, Ганаровага члена СПБ Міхася Сазончыка. У лісце гадзнецка пра шматлікія вечары, імпрэзы, дзе пісьменнік быў частым і чаканым госцем.

У найбліжэйшы час у Нясвіжы адбудзецца сесія раённага Савета дзпутатаў, якая мае паўнамоцтвы прыняць рашэнне аб прысваенні бібліятэцы імя літаратара. Саюз пісьменнікаў Беларусі падтрымлівае гэтую ініцыятыву.

— Міхася Сазончык — яскравы прыклад чалавека, улюбёнага ў сваю

радыню Беларусь, — адзначае старшыня СПБ Аляксей Карлюкевіч. — Аграном па прафесіі, Міхася Яфрэмавіч праціглы час свайго жыцця прысвяціў сельскай гаспадарцы і там быў плён яго старання. У той жа час яго вабіла творчасць, душа сельскага рамантыка прагнула прыгожых вобразаў і мастацкага слова.

Як падкрэслівае Аляксей Мікалавіч, у літаратуры гэты аўтар пакінуў свой след — той, які асабліва шануюць на Нясвіжчыне, дзе Міхася Сазончык не толькі ствараў, але і вёў актыўную грамадскую дзейнасць, прыкладаў шмат намаганняў дзеля прапаганды літаратуры, імкнуўся далучыць да творчасці таленавітых людзей.

— Лічымы, прысваенне імя Міхаіла Яфрэмавіча Сазончыка Гарадзейскай гарпяслявокай бібліятэцы мае дастойным шанаваннем унёску пісьменніка ў літаратуру і паслужыць умацаванню гістарычнай памяці пра адметных асоб Нясвіжчыны, — рэзюмаваў Аляксей Карлюкевіч.

Марыя ЛШЕНЬ

супрацоўніцтва

На берагах сяброўства

Аргкамітэтам і журы першага Міжнароднага літаратурнага конкурсу паэтычных перакладаў «Сожскія берагі сяброўства. Сожскі бераг дружбы» разгледжана больш за 80 заявак, якія паступілі ад маладых аўтараў з Беларусі і Расіі. Творчае саборніцтва прысвечана Году гістарычнай памяці, 140-годдзю Янкі Купалы і Якуба Коласа і 130-годдзю Марыны Цвятаевай і праходзіць у рамках Міжнароднага фестываля-свята «Славянскія літаратурныя дажыткі».

Для ўдзелу запрашаліся маладыя аўтары Гомельшчыны, якія супрацоўнічаюць з Гомельскім абласным аддзяленнем СПБ. На першым этапе яны перакладалі на беларускую мову адзін з трох прапанаваных вершаў М. Цвятаевай. Удзельнічалі і літаратары Бранскай вобласці — сябры Бранскай абласной арганізацыі Саюза пісьменнікаў Расіі: творцы перакладалі на рускую мову адзін з трох вершаў Я. Коласа. Да таго ж аўтары міжнароднага конкурсу паэзіі і паэтычных перакладаў «Берагі дружбы» (Растоўская вобласць) пераставаралі па-руску адзін з трох прапанаваных твораў Я. Купалы.

У ліку фіналістаў першага тура — 11 перакладчыкаў. Ад Беларусі гэта Дар'я Лёсава, Аляксандра Амелчанка, Алена Свірыдава, Уладзімір Чараўхін, ад Расіі — Іраіда Саяпіна, Эліза Колган, Дзмітрый Несцірэнка, Святалана Чыгрынец, Эліна Дулімава, Анфіса Трацякова,

Аляксея Шутэмаў. Па рашэнні аргкамітэта фіналістам таксама стаў расійскі аўтар Сяргей Фамін, які прафесійна пераклаў на рускую мову ўсе прапанаваныя вершы Я. Купалы і Я. Коласа. Ён будзе адзначаны спецыяльным дыпломам фестываля «Славянскія літаратурныя Дажыткі – 2022». Як адначасна ініцыятар конкурсу, старшыня Гомельскага абласнога аддзялення СПБ Уладзімір Гаўрыловіч, урачыста ўшанаванне лаўрэатаў плануецца правесці ў рамках гэтага фестываля і XXIX Дня беларускага пісьменства.

Міжнародны літаратурны конкурс паэтычных перакладаў «Сожскія берагі сяброўства. Сожскі бераг дружбы» заснаваны ў гонар 10-годдзя супрацоўніцтва пісьменнікаў Гомельшчыны, Растоўшчыны і Кубані Гомельскім абласным аддзяленнем СПБ пры падтрымцы дзяржаўных і грамадскіх структур Беларусі і Расіі, Саюзнай дзяржавы. Як адзначаюць у Савесце аддзялення СПБ, з 2022 года ён будзе праводзіцца штогод. Мэты і задачы — развіццё і ўмацаванне прафесійных і творчых сувязей паміж маладымі аўтарамі, якія пішуць на рускай і беларускай мовах, кансультацыйная падтрымка з боку пісьменнікаў-прафесіяналаў моладзі ў рэалізацыі іх творчага патэнцыялу, выхаванне ў моладзі патрыятызму і міжнацыянальнага ўзаемапавагі ды іншыя.

Улад ПРЫАЗЁРНЫ

імпрэзы

Пра сорок першы

У госці да журналістаў Выдавецкага дома «Звязда» прыйшоў член Саюзаў пісьменнікаў Расіі і Беларусі празаік і публіцыст Мікалай Чаркашын. Наш зямляк (а нарадзіўся пісьменнік у Ваўкавыску ў 1946 годзе) пазнаёміў з трыма новымі тамамі з уласнага Збору твораў.

У сёмым томе — «Бог не гуляе ў косткі», у восьмым — «Берасцейскія вароты», у дзявятым — «Лес прастрэных касак» (выйшлі ў свет у Выдавецкім доме «Дэскрипта»). Раманы ўяўляюць сабой трылогію,

прывечаную падзеям першых дзён Вялікай Айчыннай вайны ў Беларусі. Мікалай Чаркашын, перш чым падзяліцца з чытачом сюжэтамі і мастацкімі вобразамі, створанымі яго пісьменніцкай фантазіяй ці вымалёванымі на аснове рэальных прататыпаў, аб'ехаў розныя дарогі, мясціны баёў...

Дырэктар Выдавецкага дома «Дэскрипта» Паліна Жарская адзначыла, што выдавецтва гадова прэзентаваць кнігі ў розных гарадах Беларусі, а старшыня СІПБ, дырэктар — галоўны рэдактар Выдавецкага дома «Звязда» Аляксей Карлюкевіч раскажа пра гатоўнасць беларускіх літаратараў

у Год гістарычнай памяці спрычыніцца да прэзентацыі «беларускага цыкла» Мікалая Чаркашына, яго аўтограф-сесіі. Рускі пісьменнік са сваімі празаічнымі і публіцыстычнымі творамі неаднойчы выступаў на старонках часопіса «Нёман», іншых беларускіх літаратурна-мастацкіх перыядычных выданняў, а таксама ўдзельнічаў у круглых сталах «Мастацкая літаратура як шлях адзін да аднаго» падчас Дзён беларускага пісьменства, у Міжнародным сімпозіуме літаратараў «Пісьменнік і час», які традыцыйна праводзіцца ў Мінску.

Мікола БЕРЛЕЖ

Спазнаць Астравеччыну

Умежа вызнага пасаджэння Рэспубліканскага міжведамаснага савета па праблемах людзей з інваліднасцю пад кіраўніцтвам намесніка прэм'ер-міністра Ігара Петрышэнка адбыўся прыём дэлегатаў у Астравецкай раённай бібліятэцы.

Для ўдзельнікаў была праведзена аглядавая экскурсія па карціннай галерэі мастака Льва Дабжынскага. Дэлегаты пазнаёміліся з экспазіцыяй, прывечанай доктару філалагічных навук Адаму Мальдзісу. Для людзей з абмежаванымі магчымасцямі ў актавай зале арганізавалі інтэрактыўна-краязнаўчую гульні «Пазнай Астравеччыну». Удзельнікам прапанавалі сабраць пазлы з выявамі слаўтастасей Астравецкага раёна, якія былі выведзены на экран для ўзору. Пасля гэсцей пачаставалі духмянай кавай з жалудоў, а таксама пазнаёмілі з рэцэптам і расказалі легенду яе ўзнікнення.

Вольга ЗАЯНЧОЎСКАЯ

Размова з юным чытачом

У Дзень народнай памяці і смутку ў публічнай бібліятэцы № 7 адбылася літаратурная імпрэза: на сустрэчу з навучэнцамі пачатковай школы завітала пісьменніца Іна Фралова.

Напачатку госця распавяла пра пісьменнікаў, чыё дзяцінства апалена вайной: Ніну Галіноўскую, Міколу Чарняўскага, Уладзіміра Мацвееву. Зрабіла яна і невялікі экскурс па іх творах. Пасля прадставіла свае дзіцячыя кнігі «Вясковыя вакацыі» і «Андрэйкава лета». Маленькія слухачы з задавальненнем уключыліся ў размову, актыўна адказвалі на пытанні, выказваліся, разважалі, а таксама вучыліся дэкламаваць вершы, правільна вымаўляць скоратворкі, прыдумляць казачныя гісторыі. Аўтары самых яркіх казак атрымалі невялікія падурункі ад Выдавецкага дома «Звязда» — калэндарыкі з ілюстрацыямі да кнігі пісьменніцы «Андрэйкава лета».

Ганна СТАРАДУБ

Душэўнае цяпло Віцебчыны

Вершам Тамары Красновай-Гусачэнкай «Я іду по Витебску на зоренке...», прывечаным роднаму гораду, у парку імя Фрунзэ адкрылася выступленне пісьменнікаў у рамках святочных мерапрыемстваў да 1048-годдзя з дня ўтварэння Віцебска.

На літаратурную пляцоўку завіталі члены СІПБ Аляксандр Раткевіч, Алена Крыклівец, Валіяціна Шырынава, Андрэй Шуханкоў, Тамара Кавалёва, Грына Радзіхоўская, Валерый Касаткін, Сяргей Красаў і юныя таленты, пераможцы гарадскога конкурсу паэзіі «Души прекрасные порывы — 2022», якія прывяцілі вершы роднаму гораду. Многія гады Віцебскае абласное

Тамара Краснова-Гусачэнка.

аддзяленне працуе з гімназіяй імя А. С. Пушкіна, праводзіць літаратурныя конкурсы сярод моладзі і школьнікаў, а таксама паэтычныя мітынгі ў Дні памяці А. С. Пушкіна каля помніка паэты і пушкінскай балі. Віцебскім аддзяленнем Саюза пісьменнікаў сумесна з газетамі «Вітьбичи» і «Вітебские вести» штогод выпускаюцца паэтычныя палосы з творами пераможцаў гэтых конкурсаў.

Паэты ў сваіх вершах прызнаваліся ў любові да роднага горада, а гледачы з цікавасцю слухалі пранікліва, душэўна творы. Звычайныя словы, сагрэтыя душэўным цяплом, звінелі і натхнілі.

Людміла ЛЯХАВА
Фота даслана аўтарам

фестывалі

Стагоддзе таму і сёння

Чарговы раз акулунца ў свет літаратуры зачынае Ляхавіцкая раённая цэнтралізаваная бібліятэчная сістэма. У комплексе былой сядзібы Бохвіцаў у вёсцы Флер'янова, дзе стагоддзе таму былі знакаміды літаратараў, адбыўся чацвёрты фестываль «Флер'яноўскія чытання».

У Год гістарычнай памяці мы ўспомнілі нашу гісторыю, багатую і разнастайную, цікавую і насычаную культурную спадчыну Радзімы. Падчас тэатралізаванага паказу «Ходу гісторыі» гледачы сустрэліся са слаўнымі землякамі: Фёдарам Еўлашоўскім, Тадэвушам Рэйтанам, Фларыянам Бохвіцам, Напалеонам Чарноцкім, Марыянам Фальскім, Серафімам Жыровіцкім. Адметнымі справамі яны назаўсёды ўпісалі свае імёны ў айчынную гісторыю.

Ляхавіцкая зямля багатая на літаратурныя таленты, і іх творы нязьмена суправаджаюць кожныя «Флер'яноўскія чытання». Цікавыя вершаваны твор «Ляхава навука», напісаны Людмілай Цітко ваводле легенды пра горад, госці мерапрыемства пачулі ўпершыню.

Музыкальныя нумары, якія суправаджалі мерапрыемства, у асноўным створаны на словы землякоў. Асабліва цікавае выклікала папуры ў выкананні эстраднай групы «Начало» Ляхавіцкага ГДК, парадавалі сваім вачальным майстэрствам калектывы «Берагіна»

і «Вечарніца», Вольга Якуніна, Сяргей Сазановіч, навучэнцы дзіцячай школы мастацтваў.

2022-ы — год юбілеяў. Сёлета спяўняецца 140 гадоў з дня нараджэння Янкі Купалы і Якуба Коласа. Пантаніма «Купала і Колас» перанесла гледачоў у літаратурныя будні пісьменнікаў.

Юбілей таксама і ў Ляхавіцкай цэнтральнай раённай бібліятэцы — споўнілася 75 гадоў з дня прысваення ёй імя народнага паэта Янкі Купалы. Сапраўднай разнакляі стаў мюзікл па матывах твора «Прымакі». Аўтарамі тэксту да пастаноўкі выступілі Ларыса Глеб і Міхаіл Стрыжоў, рэжысёрам — Арцём Бадак.

Адным з асноўных момантаў «Флер'яноўскіх чытанняў» з'яўляецца абвясчэнне пераможцаў конкурсу «Славеснасць», у якім сёлета прынялі ўдзел 14 аўтараў. «Пра Беларусь з любоўю» — лейтматыў конкурсу. Былі прадставлены матэрыялы ў двох намінацыях: «Паэзія» і «Сэс». Дырэктар Ляхавіцкай раённай цэнтралізаванай бібліятэчнай сістэмы Вольга Пляшэвіч уручыла ўзнагароды: найлепшымі сталі Карына Вялічка, Людміла Цітко, Ксенія Шастак, Вольга Рокач. Свае віншаванні і падурункі пераможцам перадаў Аляксей Бадак, пісьменнік, дырэктар выдавецтва «Мастацкая літаратура». Дыпламамі ўзнагародзіла канкурсантаў таксама і раённая газета «Ляхавіцкі вестнік».

Лізавета МАЦУЛЕВІЧ

«ЛіМ»-люстэрка

Міжнародны фестываль «Вянок дружбы» з кожным годам пашырае геаграфію і запальвае на сваёй карце новыя зоркі. Такой думкай з журналістамі падзяліўся старшыня Бабруйскага гарвыканкама Аляксандр Студнёў падчас прэсканферэнцыі, прывечанай правядзенню XVI Міжнароднага фестывалю народнай творчасці «Вянок дружбы» ў Бабруйску. Сёлета на свята ў Бабруйск прыехалі творчыя калектывы з Расіі, Грузіі, Туркменістана, Арменіі, Латвіі, Польшчы, Палесціны, Карэі, Кітая, Калумбіі і іншых краін свету. Сярод іх як пастаянныя ўдзельнікі фестывалю, так і навічкі, якія ўпершыню пакаралі бабруйскаму сцэну. XVI Міжнародны фестываль народнай творчасці «Вянок дружбы» праходзіў у Бабруйску з 23 да 27 чэрвеня, яго арганізавалі Бабруйскае гарадскае выканаўчы камітэт, Магілёўскі абласны выканаўчы камітэт і Міністэрства культуры.

Цыкл навукова-пазнавальных аўдыялекцыяў аб вялікіх мастаках і іх творчасці расійскага мастацтвазнаўцы, прэзідэнта Дзяржаўнага музея выяўленчых мастацтваў імя А. С. Пушкіна Ірыны Антонавай выйшаў на кніжным сэрвісе «Літрес». «Сёлета легендарная Ірына Антонавай, якая тры чвэрці стагоддзя прапрацавала ў Дзяржаўным музеі выяўленчых мастацтваў імя А. С. Пушкіна, споўнілася 6 100 гадоў. Да юбілею адной з самых уплывовых жанчын у свеце мастацтва кампанія AV Media выпусціла навукова-пазнавальны цыкл аўдыягугарак «Ірына Антонава: загадкі геніяў. Сто лекцыяў аб таямніцах вялікіх мастакоў», — гаворыцца ў матэрыяле «ИТАР-ТАСС». Кожная лекцыя прывечана асобнаму твору або мастаку. Курс змяшчае інфармацыю пра гісторыю, геаграфію і палітычную абстаноўку, у якой жываціцы стваралі свае карціны. Праект створаны на базе выпускаў аўтарскай перадачы Антонавай «Пятае вымярэнне», якую яна шмат гадоў вяла на тэлеканале «Культура». «Ірына Антонава ніколі не разглядала творчасць мастакоў у адрыве ад эпохі, у якой яны жылі. Сваім голасам яна малюе слухачоў карціну, каб ён зразумеў, у якім асяроддзі знаходзіўся той ці іншы творца, тлумачыць, чаму ён пісаў ці ляпіў так, як ён гэта рабіў, як улічваў свет на яго, а ён — на свет вакол», — дадае агенства.

Помнік рок-музыканту і лідару гурта «Кіно» Віктару Цюю адкрылі ў сталіцы Калмыкі Элісце, інфармуе РІА «Новости». Помнік паўтарае фінальны кадр з фільма «Голка», галоўную ролю ў якім выканаў Віктар Цой. Скульптуру гораду падарыў мясцовы прадпрыемальнік Мінгян Яшаев. Аўтары помніка — Мікалай Галушкін і Сяргей Карабейнік. З моманту выбару да ўсталявання прайшло каля дзесяці гадоў. «Мы заўсёды казалі і будзем казаць: Віктар Цой жыў. Ён аб'ядноўвае ўсіх нас незалежна ад узросту, нацыянальнасці, веравызнання. Віктар Цой, можа быць, нядоўгае жыццё пражыў, але пакінуў пасля сябе спадчыну на доўгія пакаленні наперад», — прыводзіцца ў паведамленні словы кіраўніка Калмыкіі Бату Хасікава.

Дзённікі Алана Рыкмана будуць выдадзены ў кастрычніку гэтага года, піша РІА «Новости». Акцёр рабіў запісы з намерам іх наступнай публікацыі. У іх захоўваюцца апісанні падзей з 1990-х гадоў да самай смерці акцёра. Калекцыю з 27 тамоў адрэдагавалі. Яна выйдзе адной кнігай. Над пасляслоўем працавала ўдава Алана Рыкмана Рыма Хортан. У прадмове ёсць запіс ад Кейт Уінслет, калегі Алана па фільмах «Розум і пачуцці» і «Невялікі хаос». Акцёр быў запатрабаваны ў тэатры і здымаўся ў кіно. Сусветную вядомасць яму прынесла роля антаганіста ў «Моцным арэшку» (1988). Фанаты кнігі і фільмаў пра хлопчыка-чараўніка Гары Потэра ведаюць яго як прафесара Северуса Снега — аднаго з самых трагічных і складаных персанажаў у франшызе.

Амерыканская кінаакадэмія аб'явіла ганаровых лаўрэатаў Governors Awards за кар'ерны і гуманітарны ўклад. «Оскараўскія» статуэткі сёлета атрымаюць акцёр Майкл Дж. Фокс («Назад у будучыню»), рэжысёры Пітэр Уір («Шоу Трумана») і Юзан Пальсі («Сухі бэль сезон»), а таксама кампазітар Дэйвэн Уорэн («Армагедон»). Фокс стане ўдаўляльнікам прыза імя Джына Хершалта, які ўручаецца за гуманітарную дзейнасць. Акцёр пакутуе ад хваробы Паркінсона і з'яўляецца заснавальнікам уласнага дабрачыннага фонду для дапамогі тым, хто жыве ў нястачы. Аўстраліец Уір быў намінаваны на «Оскар» шэсць разоў. Ён таксама здымаў карціны «Таварыства мёртвых паэтаў», «Сведка», «Аспадар мораў», «Пікнік каля Вісячай скалы» і іншыя. Уорэн прадстаўлялі да ўзнагароды 13 разоў, і кожны з іх яна прайгравала. Яна складала саўндтрэк фільмаў «Пёрл Харбар», «Музыка сэрца» і іншых. Цырымонія ўручэння чакаецца 19 лістапада. Асноўны «Оскар» пройдзе ў ноч на 13 сакавіка 2023 года, інфармуе партал «film.ru».

Цікавінкі ад Яўгеніі ШЫЦЬКІ

З а кнігамі Мікалая Чаргінца, высокую ацэнку яким давалі народны пісьменнік Васіль Быкаў, беларэат Дзяржаўнай прэміі Рэспублікі Беларусь Аляксандр Марціновіч, акадэмік Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі, доктар філалагічных навук Уладзімір Гіламедаў, іншыя вядомыя літаратуразнаўцы, літаратурныя крытыкі, — жыццёвы вопыт, уражанні, прынесеныя не толькі з назіранняў за тымі ці іншымі сацыяльнымі, грамадскімі з’явамі, але і ўражанні і перажыванні ўдзельніка многіх падзей. Нарадзіўся пісьменнік 17 кастрычніка 1937 года ў Мінску. Маленства правёў у акупаваным фашыстамі горадзе. Падлеткам захапіўся футболом. У 1958—1962 гг. гуляў у першыя гады Савецкага Саюза па футболе. У класе «А» ў сезонах 1958—1959, 1961 гг. правёў 27 матчаў. Працаваў на заводзе. Закончыў Вышэйшую школу трэнераў (1963) і юрыдычны факультэт Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта.

грунтам для многіх твораў, менавіта гэта падказвае і надалей раманісту новыя сюжэты, дазваляе арыентавацца і ў тых складаных парадыхмах сусветнай палітыкі, якія і сёння займаюць нашу свядомасць.

Пісьменніка, палітыка, грамадскага дзеяча даволі часта запрашаюць да ўдзелу ў розных медыйных, аналітычных праектах. Думка, выказаная Мікалаем Іванавічам, прымушае шмат каго задумацца пра рэчаіснасць, паразважаць пра будучыню.

Асобная частка біяграфіі пісьменніка — яго служба, выкананне інтэрнацыянальнага абавязку ў Дэмакратычнай Рэспубліцы Афганістан (1984—1987). Пра той час — у яго раманах «Сыны», «Таямніца Чорных Гор», творах, якія ўжо адразу пасля часопісных публікацый у «Нёмане» выклікалі грамадскі рэзанс, займелі водгукі літаратурна-мастацкіх крытыкаў.

Дарагі Мікалай Іванавіч!

Неаднойчы даводзілася з Вамі сустрэцца. Вы заўсёды выяўляеце сябе выключна дзяржаўным, творчым чалавекам, які з патрыятычнымі памкненнямі ўнікае ў розныя прывы грамадскага жыцця. Гэта відаць і па шматлікіх ідэях на сваіх задумках Ваших творах.

Віншую Вас з прысваеннем звання «Народны пісьменнік Беларусі»! Рады, што Кіраўнік беларускай дзяржавы і беларускі народ так высока ацанілі Ваши творчыя здобыткі! З узнагародай!

Эдвард МІЛТАНЯН,
старшыня Саюза пісьменнікаў
Арменіі, член Саюза пісьменнікаў
Беларусі, кавалер медаля
Францыска Скарыны

Мікалаю Чаргінцу прысвоена званне «Народны пісьменнік Беларусі»

Службу ў міліцыі. Прайшоў шлях ад лейтэнанта да генерал-лейтэнанта ўнутраных войскаў.

Высокія пасады, якія займаў Мікалай Чаргінца ў міліцыі, заўсёды былі звязаны з жывой практычнай работай. Дзясяткі спраў, злучыстваў, раскрытых вопытным аператыўнікам, літаратурна вырабавалі чалавечыя жыцці, аднавілі справядлівасць, прывялі да пакарання злачынцаў... Шматлікім мастацкае мысленне пісьменніка дапамагло паставіць розныя важныя для грамадства пытанні, дазволіла чытачу ўнікаць у вырашэнне самых сур’ёзных праблем. Дарэчы, тыражы кніг М. Чаргінца,

выдадзеныя ў Мінску, Маскве, іншых гарадах постсавецкай прасторы, у розных краінах свету на рускай, беларускай і іншых мовах, роўныя некалькім мільёнам экзэмпляраў.

У 1996—2008 гг. Мікалай Іванавіч Чаргінца тройчы абіраўся ў Савет Рэспублікі Нацыянальнага сходу Рэспублікі Беларусь. Узначальваў Пастаянную камісію Савета Рэспублікі Нацыянальнага

Служба ў міліцыі, удзел у баявых дзеяннях у Афганістане, грамадская і палітычная, творчая дзейнасць пісьменніка адзначана многімі ўзнагародамі: ордэнам Айчыны III ступені, ордэнам Пашаны, ордэнам Чырвонага Сцяга, двума ордэнамі Чырвонай Зоркі, ордэнам Дружбы (Райскай Федэрацыі), ордэнам Чырвонага

ў жыццё дзяржаўную палітыку ў галіне айчынай культуры, пашыраючы прастору мастацкага слова ў грамадстве.

Прысваенне звання «Народны пісьменнік Беларусі» — дастойная ацэнка яго мастацкай і грамадзянскай пазіцыі. Нагадаем, што пачынаючы з 1920-х гадоў у нашай Айчыне склалася цэлая катогія

народных паэтаў і пісьменнікаў: Янка Купала, Якуб Колас, Міхась Лынькоў, Пятрусь Броўка, Аркадзь Куляшоў, Кандрат Крапіва, Максім Танк, Пімен Панчанка, Іван Мележ, Іван Шамякін, Андрэй Макаёнак, Васіль Быкаў, Рыгор Барадулін, Ніл Гілевіч, Іван Чыгрынаў, Іван Навуменка, Янка Брыль. Цяпер у гэтым шэрагу — і Мікалай Чаргінца.

Ігнат ПАЎЛАЎ
Фота Кастуся ДРОБАВА

Мы рады павішаваць Вас, глыбокапаважаны Мікалай Іванавіч, з высокай узнагародай! Вы спраўды народны пісьменнік. Пра гэта сведчаць тыражы Ваших раманаў, якія добра знаёмыя чытачу на постсавецкай прасторы.

Я неаднойчы слухаў Ваши выступленні на розных міжнародных пісьменніцкіх сустрэчах у Беларусі. У Марый Эл удзячны Саюзу пісьменнікаў Беларусі за ўвагу да марыйскай нацыянальнай літаратуры. Мы і надалей будзем развіваць стасункі паміж Беларуссю і Марый Эл у літаратурным, культурным, гуманітарным аспекце. Будзем спадзявацца, што літаратурная дыпламатыя паміж нашымі старонкамі паспрыяе развіццю і эканамічным, народнагаспадарчым сувязям. З узнагародай, Мікалай Іванавіч!

Юрый САЛАЎЕЎ,
дырэктар Марыйскага кніжнага
выдавецтва

сходу Рэспублікі Беларусь па міжнародных справах і нацыянальнай бяспецы, а таксама Камісію Парламенцкага сходу Беларусі і Расіі па пытаннях знешняй палітыкі. У перыяд з 1998 да 2008 гг. — дэлегат Рэспублікі Беларусь у ААН. Аб’ехаўшы дзясяткі краін свету, прыняўшы ўдзел у многіх міжнародных канферэнцыях, сустрэўшыся з вядомымі палітыкамі, кіраўнікамі розных краін, пісьменнік набыў каласальны мастацкі вопыт, здолеў увабраць у сябе розныя меркаванні і думкі. Якраз гэта з’яўляецца

Сцяга (Афганістан), ордэнам «За мужнасць» (Афганістан), ордэнам Югаслаўскай зоркі з залатым вяночком II ступені, іншымі ўзнагародамі. Мікалай Чаргінца — заслужаны дзеяч культуры Рэспублікі Беларусь, заслужаны юрыст Рэспублікі Беларусь.

У 2005-м разам з калегамі па творчым цэху Мікалай Чаргінца стварыў Саюз пісьменнікаў Беларусі, які ўмя і даверлі ўзначаліць. Займаючы гэтую грамадскую пасаду да сакавіка 2022 года, Мікалай Чаргінца паспеў рэалізаваць мноства творчых, грамадскіх ініцыятыў, праводзячы

Глыбокапаважаны
Мікалай Іванавіч!

Саюз пісьменнікаў Таджыкістана, уся творчая грамадасць нашай горнай краіны віншуюць Вас з прысваеннем звання «Народны пісьменнік Беларусі»! Мы добра ведаем творчасць народных пісьменнікаў Беларусі, класікаў беларускай літаратуры Якуба Коласа, Янкі Купалы, Пятруся Броўкі, Івана Шамякіна, Васіля Быкава. Таджыкі знаёмы і з Вашымі творами на сваёй роднай мове.

Мы вельмі рады, што дзякуючы намаганням Саюза пісьменнікаў у Беларусі ў апошні час надрукаваны творы многіх таджыкскіх пісьменнікаў у перакладзе на беларускую мову — Саідалі Мамура, Муміна Канаата, Фарзона, Ато Хамдама, Леаніда Чыгрына і іншых.

З высокай узнагародай, дарагі Мікалай Іванавіч!

Нізом КАСІМ,
старшыня Саюза пісьменнікаў
Таджыкістана

Цёмны лес і светлы лёс

Дзедацца шмат новага пра класіка айчынай літаратуры: чаму Кузьма Чорны абраў сабе такі незвычайны псеўданім, што абудзіла душу юнака да творчасці, што ён лічыў галоўным у жыцці; пачуць голас знакамітага пісьменніка; паглядзець тэатральныя пастаноўкі па яго творах; наведзець розныя майстар-класы і навучыцца рабіць сваімі рукамі патрэбныя ў гаспадарцы прыгожыя рэчы; пазнаёміцца з творамі Кацярыны Хадасевіч-Лісавой і паўдзельнічаць у інтэрактыўнай прэзентацыі яе выданняў для дзяцей; палюбавацца на выстаўку малюнкаў мясцовых школьнікаў, прысвечаную родным мясцінам; атрымаць асалоду ад народных музыкі і спеваў, а таксама далучыцца да старажытнага тэатральнага мастацтва — батлейкі — праграма, арганізаваная Дзяржаўным музеем гісторыі беларускай літаратуры сумесна з Капыльскім раённым выканаўчым камітэтам і Саюзам пісьменнікаў Беларусі да дня нараджэння славутага творцы, была надзвычай насычанай, змястоўнай.

Мілыя сэрцу мясціны

Маляўнічыя ўзгоркі, пакрытыя зелянінай, невялікая, але быццам свойская, утульная рачулка, у якой люстравалася блакітнае бяздонне нябёсаў і белыя кучары рэдкіх аблокаў у спякотны летні дзень, лясныя карункі на далёглядзе — такім паўстаў Цімкавіцкі куток перад вачыма аматараў творчасці Кузьмы Чорнага падчас вандруўкі ў родны мясціны пісьменніка. «Дзе прайшло маленства, там пачынаецца Радзіма», — пісаў ён. Нарадзіўся Мікола Раманоўскі (сапраўднае імя літаратара) у вёсцы Боркі Слуцкага павета, але лічыў сваёй радзімай Цімкавічы, куды перабраўся з бацькамі і дзе скончыў двухкласнае вучылішча, а затым працаваў у аддзеле народнай асветы і настаўнічаў.

На гэтай зямлі будучы пісьменнік, а тады юнак, адчуў творчае пакліканне, тут развіваўся, сталаў, выкрышталізоўваўся яго талент. У вобразах, характарах і героях твораў Кузьмы Чорнага цімкаўляне пазнавалі сябе, чым і ганарыліся.

Пра асобу пісьменніка ўсебакова распавядаюць на экскурсіі ў Літаратурным музеі Кузьмы Чорнага — устаноўе, што з'яўляецца цэнтрам культурнага жыцця рэгіёна. Тут пастаянна ладзяцца мерапрыемствы, праводзяцца лекцыі і музейна-педагагічныя заняткі, а каб знайсці новыя падыходы да сучасных школьнікаў і зацікавіць іх творчасцю, абудзіць любоўю да літаратуры, нязменная задачыца ўстанова Людміла Ніжэвіч прыдумляе розныя формы працы з дзецьмі. Так, яна з'яўляецца арганізатарам і кіраўніком дзіцячай тэатральнай студыі «Скрынка», што займаецца пастаноўкамі па творах Кузьмы Чорнага.

У музейнай экспазіцыі спалучыліся матэрыялы са сведчаннямі пра той няпросты час, у якім жыў літаратар, пра яго самога і пра тое, як сёння захоўваецца памяць пра творцу. У аснову мастацкага рашэння музея пакладзены малюнкi пісьменніка — а маляваў ён проста цудоўна, на першы погляд іх не адрозніш ад прафесійна выкананых мастацкіх замалёвак, — а таксама рукапісы, кнігі, падпісаныя дарагімі людзям, фотаздымкі з сямейнага альбома, асабістыя рэчы пісьменніка і яго сям'і. Своеасаблівым акцэнтам экспазіцыі з'яўляюцца кросны з націгнутым ручніком, які пачалі ткаць: кожны наведвальнік можа зрабіць адзін радок, нават калі ўпершыню бачыць гэтую аўтэнтычную рэч — яго навучаць, дапамагаць, падтрымаюць... Побач — невялікі абедзенны стол, па-святотачнаму засланы белым абрусам, — гэта адзін з самых каштоўных экспанатаў музея, бо ён памятае спрацаванія, умелыя, пяшчотныя рукі маці пісьменніка, якія яго выталі больш чым сто гадоў таму. Дасведчанымі ткачамі былі продкі пісьменніка — яго дзяды і бацька, валодаў гэтым майстэрствам і ён сам.

Будучы экспанат прынеслі мясцовы жыхары (калі ў 1964 годзе ствараўся музей, адна з суседкаў задала, што мае абрус, выраблены гаспадыняй)...

Быў у юнага Міколы і музычны талент. Першы музычны інструмент, на якім будучы пісьменнік навучыўся граць — балалайка, — таксама ўпрыгожвае экспазіцыю. Выдатна іграў ён пазней і на піяніна... Разам з маці спявалі ў царкоўным хоры ў Скіп'ёўскай царкве.

Звычайнай маленькія наведвальнікі падчас экскурсіі прымяраюць на сябе ролю даўніх вучняў — сучаснікаў Міколы, калі ён, васьмігадовы, прыйшоў у школу і здзіўліў настаўніка імкненнем да ведаў і дбайнасцю. «Хочь маленькі, ды ўдаленькі», — казаў той пра стараннага руліўца: Мікола меў невысокі рост.

...Акаляе крайдзі знамяты па назве няскончанай аповесці Скіп'ёўскі лес — гэта была самая любімая мясціна будучага творцы: дзед, Міхал Парыбак Чорны (гэта было мянушкай — і васьць дзе варта шукаць вытокі псеўданіма), браў з сабою ў лес унукаў — яны сядалі пад густымі шатамі дрэў — і пачынаў распавядаць... Лес як таямнічае месца з яго магічнымі загадкавымі насельнікамі, духамі і прывідамі далёкай мінуўшчыны — хто ведае, што паўставава перад узражлівай дзіцячай фантазіяй, каб потым увабодзіцца ў яркіх мастацкіх вобразах?

З пачаткам вайны Кузьма Чорны меў намер стаць у шэраг абаронцаў са зброяй у руках — хацеў пайсці на фронт. Але ж здароўе яго на той момант было падарвана — па жывыя абвінавачвання не адзін месяц ён правёў у турме, дзе яго катавалі (пра што захаваліся сведчання ў «Дзённіку»). Накіравалі працаваць у рэдакцыю «Савецкай Беларусі», дзе ён выдаваў дадатак да газеты «Раздзім фаншысцкую гадзіну» — тут пісьменнік выступае і як найбуйнейшы памфлетыст. У экспазіцыі

Людміла Ніжэвіч у музеі.

захоўваюцца дакументы, напісаныя рукой творцы: не ў стане змагацца з вінтоўкай у руках, ён набліжаў перамогу пяром, ствараючы яркія шэдэўры, што натхнялі суайчыннікаў, напаянілі духам барацьбы і патрыятызму. З рытэнтаў — карта з беларускімі гарадамі да 1939 года, якая падчас Вялікай Айчыннай вайны вісела ў кабінцеце «Савецкай Беларусі». Сцяжкамі на ёй адзначаліся гарады па меры іх вызвалення. Многія пазнакі зрабіў і пісьменнік...

Адным з апошніх дакументаў Кузьмы Чорнага і найкаштоўнейшым музейным прадметам з'яўляецца паштоўка 1944 года, адрасаваная сястры Марыі ў Цімкавічы, поўная спагады да родных і спадзяванняў на іх шчаслівы лёс...

«Родныя мае мясціны! Як мая душа рвецца туды! Яна заўсёды там! Там жывуць усе мае персанажы, усе дарогі, пейзажы, дрэвы, хаты, чалавечыя натуры, пра якія я калі-небудзь пісаў — гэта ўсё адтуль, сапраўднае...» — пісаў у «Дзённіку» Кузьма Чорны. Так і не спраўдзілася яго запаведаная мара наведзець малую радзіму ў апошні гады жыцця... Мару творцы штогод ажыццяўляюць аматары прыгожага пісьменства, роднага слова, захопленыя тонкім глыбокім псіхалагізмам, напружанымі канфліктамі і маляўнічымі апісаннямі ў раманых і апавесцях найвыдатнейшага айчыннага літаратара.

Жывыя ў словах і адценнях

Адным з галоўных мерапрыемстваў свята стала выстаўка творчых работ навучэнцаў устаноў адукацыі Капыльскага раёна «Дзе прайшло маленства, там пачынаецца Радзіма» і ўзнагароджанне пераможцаў конкурсу «Родныя мае мясціны...».

Прымеркаванага да дня нараджэння Кузьмы Чорнага і Года гістарычнай памяці. Работы ацэньваліся ў дзвюх намінацыях: «Літаратурная творчасць» і «Выяўленчае мастацтва». Пад дзіцячымі пэндзлямі ажылі відарысы Капыльшчыны, вымаляваныя з любоўю і натхненнем. Спалучэнні колераў і адценняў у замалёўках навакольнай прыроды па-асабліваму, з вялікай цеплынёй аздобілі свята і падаравалі ўзвышаныя, рамантычныя настроі. Маляўніча і дакладна, з увагай да дэталей выглядалі сцэны з твораў пісьменніка і выявы самога творцы, убачаныя «срдэчнымі вачыма» юных чытачоў — мастакоў.

Пра тое, чым кіраваліся ўдзельнікі журы пры разглядае работ канкурсантаў, распавядае Наталія Калядчык, член журы, вучоны сакратар Дзяржаўнага музея гісторыі беларускай літаратуры:

«У конкурсе ўдзельнічалі вучні з Капыльшчыны, у большасці цімкавічкі. Выстаўка, што экспануецца цяпер у Цімкавічах, будзе вандраваць па ўстановах адукацыі пераможцаў, мае адбыцца і ў Капыльскай бібліятэцы імя Анатоля Астрэйкі. Работы ўсе яскравыя, глыбокія, цікавыя: дзеці выявілі немалую зацікаўленасць —

адгукнулася іх шмат, нягледзячы на летні адпачынак. Кожны атрымаў дыплом і прыз. Вельмі цікавыя і эсэ, адметныя родным словам, літаратурнай мовай — у гэтых работах было ўсё... Пераможцаў вызначыць аказалася складана, таму ў адной з намінацый па ўзроставай катэгорыі было па два пераможцы — праца журы прайшла напружана...»

Судакрананне

Запамінальнай была і прэзентацыя віртуальнай старонкі Кузьмы Чорнага, якую стварылі супрацоўнікі Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі на партале кніжніцы ў межах праекта «На хвалі часу, у плыні жыцця». У Літаратурным музеі Кузьмы Чорнага, дзе адбылося мерапрыемства, экспанаваліся і прыжыццёвыя выданні пісьменніка, прывезеныя адмыслова для падзеі. Падарункам наведвальнікам музея стаў голас Кузьмы Чорнага, алічаваны супрацоўнікамі Нацыянальнай бібліятэкі з запісу, зробленага на касету, незадоўга да яго смерці.

Пра тое, як узнікла адпаведная ідэя, распавядае Таццяна Лаўрык, загадчык сектара аналітычнай інфармацыі па культуры і мастацтве інфармацыйна-аналітычнага аддзела НББ:

«Аўдыязапіс галаса Кузьмы Чорнага вырашылі пачысціць, дадаць відэа з фотаздымкамі літаратара — гэтым займаўся рэалізатар праекта Яўген Скібіскі. Перадаць у Літаратурны музей Кузьмы Чорнага «цяжкі» відэаролік выявілася магчыма толькі пры сустрэчы — вось мы і прывезлі яго на флэшцы — гэта стала падарункам музею да мерапрыемства.

Калі летас нашы супрацоўнікі прысутнічалі на Дні пісьменства, я назірала, як ашчадна Людміла Ніжэвіч гартала прывезеныя тады нам прыжыццёвыя кнігі Кузьмы Чорнага. Яна падзялілася ўражаннямі і заўважыла, што ў музеі выданні пісьменніка надзвычай мала і яны ўсе знаходзяцца ў вітрынах. Высветлілася, што адсутнічаюць яны і ў Цімкавіцкай бібліятэцы. Таму і вырашылі іх прывезці на мерапрыемства: каб людзі, якім дарага памяць пра пісьменніка, пагарталі яго кнігі, судакранушыся з душой класіка...»

Назіраючы, з якой цікавасцю глядзелі згаданы відэаролік наведвальнікі музея — простыя цімкаўляне, якія завіталі на свята (і якія, дарэчы, маглі б стаць прататыпамі літаратурных твораў), як не спышаліся яны пакідаць устаноўе пасля завяршэння мерапрыемства, звярнуліся да аднаго з іх з просьбай падзяліцца ўражаннямі ад убачанага і пачутага.

Карта з пазначанымі вызваленымі гарадамі.

Работа з конкурсу.

Валерый Занько: «Вялікі дзякуй арганізатарам свята! Беражыце беларускую мову! І Кузьма Чорны казаў, што галоўнае для нас — гэта наша мова, яна дапамагае яму і ў часы вайны... Цяпер і падчас экскурсіі з праглядам тэатральнай пастаноўкі гздалася дзіцтвам: мае ў жонкай жылі ў Цімкавічах і іграў ў мясцовым народным тэатры... А потым так складала, што я быў адным з тых, хто будоваў гэты музей... У нас ёсць сямейнае паданне: сляп маёй цешчы месціца там, дзе была хата Кузьмы Чорнага. Дом быў збудаваны побач са школай, дзе на той час пісьменнік працаваў. А жыве зараз маці маёй жонкі ў хатцы, дзе тады была школа Чорнага... Звесткі гэтыя павадыміла сястра пісьменніка і дакладна паказала месца».

Яна БУДОВІЧ, фота аўтара

Янка Купала — велічная постаць беларускай, славянскай і еўрапейскай літаратуры. Майстар слова акумуляваў спрадвечныя мары беларускага народа — сацыяльнае і палітычнае вызваленне, развіццё нацыянальнай культуры, поўнае разняволенне духоўных і творчых магчымасцей асобы.

На старонках сваіх геніяльных твораў даводзіў неабходнасць нацыянальнай дзяржавы, заснаванай на прынцыпах народнага дэмакратызму, справядлівасці і гуманізму. Для яго творчасці характэрна выключная інтэлектуальнасць і эстэтычная вытанчанасць, самаахварнае служэнне мастацкаму слову, адданасць Беларусі і беларускаму народу.

Янка Купала — выключна таленавіты паэт, драматург і публіцыст. Ён стварыў непераяздзеныя шэдэўры нацыянальнай літаратуры, прызнаныя ва ўсім свеце.

Фота Кастуся Дробова.

Першая публікацыя верша «Мужык».

Філасафічнасць і эстэтызм

На працягу творчага шляху Янка Купала адточваў уласны эстэтычныя канцэпцыі і сацыяльна-філасофскія погляды. Інтэлектуальныя пошукі майстра слова найбольш поўна выявіліся ў яго драматургіі і публіцыстыцы. Незвычайным аптымізмам і святлом напоўнена камедыя «Паўлінка» (1912). У гэтай п'есе Купала выказаў думку аб тым, што Беларусь будзе выратавана каханнем і прыгажосцю, шчырасцю і гуманізмам.

Галоўная геранія п'есы Паўлінка — сімвал Беларусі, увасабленне яе чароўнай абаяльнасці, працавітасці, мудрасці, келміўнасці, вынаходлівасці і даціпнасці. Паэт пакеплена за кансерватыўных сялянскіх звычаяў. Драматург паказвае спрадвечны антаганізм паміж сялянамі і шляхтай. Твор напоўнены гратэскам, добрым гумарам, вясёлымі жартамі.

Прарок нацыі і геній літаратуры

Грамадзянскі пафас

У яго творах ранняга перыяду дамінавала сацыяльная праблематыка, пафас рэвалюцый і прага грамадскіх ператвараў. Аб гэтым ярка сведчаць тры першыя зборнікі: «Жалейка» (1908), «Гуслі» (1910) і «Шляхам жыцця» (1913).

Паэтычнае і духоўнае сталенне майстра слова суправаджалася інтэлектуальнай рэфлексіяй, асэнсаваннем уласнай творчай місіі. У вершы за красамоўнай назвай «Чаго б я хацеў» (1905) Янка Купала выразна сфармуляваў сацыяльнае прызначэнне ўласнай паэзіі — служыць беларускаму народу, абуджаць яго творчы патэнцыял, клікаць да пошуку лепшай долі.

Янка Купала акрэсліў эстэтычныя дамінанты творчасці і абгрунтаваў выбар тэм для сваіх твораў — адлюстраванне людскога гора, пакут абяздоленых сірот, няшчаснай долі працоўнага чалавека. У вершы «Не кліяць мяне…» (1906) ён адмаўляецца служыць чыстаму мастацтву і тлумачыць прычыны ўласнага творчага выбару.

У вершы «Вы кажце» (1906) яшчэ больш канкрэтна акрэсліў уласны ідэяна-эстэтычны выбар і місію ўласнай паэзіі — спяваць аб «долі народа», каб «вораг-мучыцель» задрыжаў ад праўды слоў, а ў душы прыгнечанага народа нарадзілася светлая мары аб волі, расло ўсёдадленне чалавечай і нацыянальнай годнасці.

У анталогічным вершы «Мужык» (1905) Янка Купала сфармуляваў ключавую ідэю ўласнай сацыяльнай філасофіі — неабходнасць шанавання правоў простага чалавека-працаўніка. На думку паэта-гуманіста, кожны чалавек варты шчаслівага жыцця. Знявага і здэкі з чалавека недапушчальныя.

У вершаваным «Водкілі з 29 кастрычніка 1905 г. у Мінску» выступіў у абарону працоўных, якія распачалі змаганне за сацыяльныя, эканамічныя і палітычныя правы. Паэт паказвае крыважэрнасць царскага самаўладдзя, прагу хівага чынавенства татальна кантраляваць грамадства, трымаць народ у жабрацкім стане, ва ўсім абмяжоўваць асобу.

Выйсеце з крызіснага стану, пазбаўленне ад сацыяльнага і нацыянальнага прыгнёту Янка Купала бачыў у рвалюцый, шырокім паўстанні народных мас. У вершы «Што ты спіш!» (1906) паэт паказаў бязлігаснае рабаванне працоўных людзей царскімі чыноўнікамі, заклікаў да адрытатга змагання з бяспраўем. Зусім адкрыты пратэст супраць царскага самаўладдзя прагучаў у вершы «Там» (1906). Паэт абгрунтоўвае неабходнасць рэвалюцыйнага выступу, каб вызваліць родны край з няволі, адстаяць правы беларускага народа.

Янка Купала цвёрда верыў у светлую будучыню роднага краю, адраджэнне нацыі, заможнае жыццё чалавека працы. Аптымізмам напоўнены верш «Зашуміў лес разгуканым» (1906), у якім паэт выказвае ўпэўненасць у хуткіх пераменах да лепшага.

Лірызм і эпічнасць

Ужо ў ранніх яго творах выразна выявіліся патрыятычныя настроі, шанаванне беларускай зямлі. Непайторная прыгажосць роднага краю знайшла ўвасабленне ў пейзажнай лірыцы, выдатных вершах: «Вясна», «Лета», «Авар і каліна». Сапраўдным шэдэўрам пейзажнай лірыкі з'яўляецца верш «Лес», у якім аплываецца прыгажосць беларускіх лясоў і пушчаў. Для паэта, лес — увасабленне касмічнай гармоніі, утульнае месца для душэўнага супакаення і эстэтычнай асалоды.

Надзвычай цікавіў Янку Купалу свет пацучыі, эмацыянальныя перажыванні асобы. Каханне, паводле яго, — правая найвышэйшага духоўнага ўздыму чалавека, выяўленне яго глыбіннай сутнасці, прыроды і місіі на зямлі. Паэт стварыў выдатныя ўзоры інтымнай лірыкі. Верш «У зялёным садочку» (1905) паказвае сум закаханага юнака, які перажывае з нагоды вымушанага расстання з дзяўчынай. Трагічны аспект кахання ўзмацняецца ў вершы «Не глядзі» (1906). У вершы «Мая дзяўчына» (1910) аплываецца нябесная прыгажосць беларускіх дзяўчат, іх абаяльнасць і непайторнасць.

Янка Купала — выдатны паэт-эпік, майстар шырокіх мастацка-паэтычных аб'ёмных абагульненняў. У першай паэме «Зімою» (1906) звяртаецца да сацыяльнай праблематыкі, паказвае трагічную наканаванасць лёсу простых людзей. Экзістэнцыяльная канцэпцыя быцця прадстаўлена ў драматычнай паэме «Адвечная песня» (1908). Твор надзвычай умоўны і сімвалічны. Паэт карыстаецца абагульненымі вобразамі-сімваламі — Доля, Голад, Холад, Бяда. Ён разбурае мяжу паміж рэальным і ірэальным, жывым светам і замгільным існаваннем.

У рамантычнай паэме «Курган» (1910) Янка Купала ўславіў веліч народнага мастацтва, паказаў яго эстэтычную дасканаласць і магічнае ўздзеянне на ўсё жывое. Паводле канцэпцыі паэта, сапраўднае мастацтва валодае невымернай моцай, прыносіць усеагульную асалоду і шчасце. Паэтычнымі сродкамі пераканаўча даводзіў: сапраўднае мастацтва — вечнае, непадладнае змянным уладарам, яно падпарадкавана толькі законам сусвету і сугучнае жыццю прыродзе.

Паэма «На куццо» (1911) створана цалкам у рамантычным ключы, узнімае праблему адраджэння беларускай

нацыі, аб чым выразна сведчаць сюжэтныя дамінанты. Слаўнае мінулае народа, дух продкаў, на думку песняра, павінны абудзіць патэнцыял народа, даць моц для стваральнай працы. Вуснамі князя-прывіда паэт заклікае абуджаць людзей да актыўнай дзейнасці, узбагачаць святлом ведаў, вёсці на змаганне за ўласную будучыню.

Імкнучыся ўславіць мінулае беларускага народа, у незавершанай паэме «Гарыслава» (1912) звяртаецца да вобраза слаўтай князёўны Рагнеды — дачкі першага полацкага князя Рагвалода, які паходзіў з «варагаў-русі» і князіў на беларускіх землях у сівым Х ст.

У паэме «Мазіла льва» (1913) Я. Купала выступае за праўдзівае асвятленне гісторыі беларускага народа, пільную неабходнасць узнаўлення яго пракаветных легенд і паданняў. Веданне мінулага, на думку паэта, павінна істотна паспрыяць адраджэнню беларускай нацыі. Усхвалявана заклікаў сучаснікаў:

*Збіраць пачнем зяро к зярняці,
Было ў думках ускурашай,
Каб быт на новы лад пачаці
І себю новую пачаці.*

Паэма «Яна і Я» (1913) напісана пад несумненным уздзеяннем біблейскай «Песні Песняў» цара Саламона. Паэт разважае пра галоўную місію мастака і творцы і прыходзіць да цвёрдай высновы: кожны талент павінен самаадда на службу роднай краіне і народу.

З 1918 г. у яго творчасці пачынаецца новы этап, асветлены зоркай надзеі. Паэт стварае цыкл літаратурных шэдэўраў — звыш 50 твораў, у якіх гучыць сацыяльны аптымізм, вера ў адраджэнне Бацькаўшчыны і росквіт беларускага народа.

У вершы «Свайму народу» (1918) звяртаецца да нацыі з палымным заклікам успомніць веліч мінулае і паўстаць у абарону Радзімы ад «чужака-дзікуна», несправядлівых падзеяў краю ворагамі, разарвання яго на кавалкі.

У вершы «На сход» (1918) адстойвае неабходнасць руху Беларусі па шляху цывілізацыйі поруч з іншымі народамі свету. За ўсталяванне сапраўднага народаўладдзя паэт выступае ў вершы «Час!» (1918). Янка Купала прагне, каб беларус нарэшце стаў паўнаўладным гаспадаром у сваім доме і на сваёй зямлі, самастойна вырашаў уласны лёс. Паводле цвёрдага пераканання паэта, для Беларусі і беларускага народа наступілі найлепшыя часы, спрыяльныя ўмовы для ўздыму і росквіту.

У класічным вершы «Спадчына» (1918) сродкамі мастацкага слова даказвае неабходнасць захавання і памнажэння шматвяковай культурнай спадчыны і духоўных багаццяў беларускага народа.

Асэнсаванню цывілізацыйнага феномена беларускіх прывесчана п'еса «Тутэйшыя» (1922) — сапраўдны шэдэўр нацыянальнай драматургіі. У гэтым творы акрэслены гістарычныя перспектывы беларускага народа, раскрыты складаныя працэсы станаўлення нацыянальнай самасвядомасці беларусаў. Драматург смела выкрывае імперскія прэтэнзіі царскай Расіі і панскай Польшчы на тэрыторыю Беларусі, паказвае абсурднасць этналагічнай, палітычнай, лінгвістычнай і гістарычнай аргументацыі заходніх і ўсходніх псеўдавучонах. На думку пісьменніка, беларускі народ павінен дабраць пра догляд і ўпарадкаванне ўласнай зямлі, клапаціцца пра ўсеагульны дабрабыт, а не выношаць планую захопу новых тэрыторый ці шукаць міфічных выходаў да мора.

Янка Купала — адзін з найбольш яркіх нацыянальных публіцыстаў і інтэлектуалаў XX ст., які выступаў па ключавых грамадскіх праблемах. Яго прагрэсіўныя ідэі аказалі моцнае ўздзеянне на развіццё беларускай нацыі. У артыкуле «Вера і нацыянальнасць» (1914) гнеўна асудзіў распаўсюджванне рэлігійнай варажэчцы і штучны падзел адзінага беларускага народа паводле канфесійнай прыкметы, вылучыў ідэю фарміравання палітычнай нацыі, грамадзянскай супольнасці, з'яднання агульнымі палітычнымі і эканамічнымі інтарэсамі.

У артыкуле «Справа незалежнасці Беларусі за мінулы год» (1920) Янка Купала паказаў рэальнае палітычнае стаўленне польскіх шавіністаў і расійскіх імперыялістаў да ўзнаўлення незалежнасці Беларусі. Прывёў шматлікія прыклады і факты, як агрэсіўныя суседзі на справе перахаджалі духоўна-культурнай працы, накіраванай на ўздым беларускага народа, хаця ў іх адовах і маніфестах дэмагічна дэклараваліся свабода і незалежнасць нацыі.

Як відаць, Янка Купала віртуозна валодаў багатай жанравай палітрай літаратуры. Праз усё творчае жыццё ён адточваў мастацкі стыль, паглыбляў вобразную сістэму, узбагачаў семантычнае поле нацыянальнага прыгожага пісьменства.

У творах імкліва струменіць жывая народная мова, скрозь зіхаць яркія словы, прыказкі і прымаўкі, параўнанні і метафары. Яго творы насычаны шматзначнымі алегорыямі і сімваламі, у аснове якіх нацыянальныя архетыпы.

Творчасці майстра слова ўласціва ідэяльная цэльнасць, сацыяльная і духоўная крэатыўнасць, скіраванасць на глыбінны грамадскія зрухі і маштабныя сацыяльныя перамены, нацыянальнае адраджэнне, росквіт беларускага народа, адбудову і развіццё беларускай дзяржаўнасці.

Іван САВЕРЧАНКА,

дырэктар Інстытута літаратуразнаўства Янкі Купалы НАН Беларусі, доктар філалагічных навук, прафесар

Вачыма сведкаў

У беларускім календары ёсць асаблівая дата — Дзень усенароднай памяці ахвяр Вялікай Айчыннай вайны і генацыду беларускага народа, які адзначаецца 22 чэрвеня, калі нямецка-фашысцкія акупанты напалі на Савецкі Саюз. У Беларусі памяць аб Вялікай Айчыннай вайне служыць асновай выхавання патрыятызму ўжо не аднаго пакалення беларусаў.

Самыя праўдзівыя звесткі аб вайне атрыманы з вуснаў непасрэдных удзельнікаў баявых дзеянняў і відавочцаў ваенных падзей. На жаль, час няўмольны. Усё менш застаецца сведкаў вайны і генацыду беларускага народа. Важна паспець сустрэцца з імі, пачуць, запісаць і захаваць для нашчадкаў іх успаміны.

Найстарэйшы пісьменнік Магілёўскай вобласці, мабыць, і ўсёй Беларусі, Віктар Іванавіч Арцём'еў у сакавіку гэтага года адзначыў 95-гадовы юбілей. Ён нарадзіўся ў Шклоўскім раёне і сустрэў вайну падлеткам. Усё бачыў на свае вочы, усё адчуў на сабе і пра падзеі Вялікай Айчыннай вайны расказаў у кнігах «Радзішанскі летанік вайны», «Вайна на свае вочы», «Гераічны Магілёў. Лета 1941...», «Вайна ў кожнага была сваёй», «Франтавыя дарогі палкоўніка Асмалоўскага».

На 96-м годзе жыцця вяршыў падзяліцца ўспамінамі пра чорныя гады акупацыі Шклоўскага раёна, сабраўшы свае запісы ў кнігу «Жыццё нічога не каштавала». Назва кнігі — гэта словы Надзеі Іванаўны, старэйшай сястры Віктара Іванавіча, пра жыццё ў вайну.

Вайна парушыла мірныя планы. Выпускнікам Ардацкай школы Шклоўскага раёна 22 чэрвеня павінны былі ўручаць атэстаты аб заканчэнні сямігодкі. У прызначаны час з раённага цэнтра дакументы не прывезлі, але ніхто асабліва не турбаваўся, бо адлегласць 27 кіламетраў! І тут нехта крыкнуў: «Вайна!» Амаль ночку пры святле газавай лямпы атрымалі пасведчанні аб заканчэнні сямігодкі, сумеснай вярчары з настаўнікамі адзначылі пачатак дарослага жыцця. З дырэктарам школы і некаторымі настаўнікамі ім ужо не было наканавана сустрэцца.

Акупацыя, якая доўжылася тры гады, стала для жыхароў вёскі выпрабаваннем на трываласць, прыстойнасць і чалавечнасць. «Лакмусавай паперкі» было стаўленне да яўрэйскага насельніцтва, якое бязлітасна знішчалася нямецка-фашысцкімі акупантамі.

Віктар Іванавіч расказавае, што яго дзядзька Фёдар Мітрафанавіч Глушанкоў быў жанаты

з яўрэйкай Бертай Лейзаравіч. Першай загінула сястра Берты Хая, якая некаторы час хавалася ў падвале дома Глушанковых, але падчас аблавы, спрабуючы выратавацца, пабегла да рэчкі. Там, на беразе Басі, яе заўважылі паліцаі і застрэлілі.

Фёдара і Берту першы раз арыштавалі летам 1942 года, але за хабар адпусцілі. Каб выжыць, Берта прыняла хрысціянскую веру, хрысцілі яны і сваіх дзяцей Дзіню і Лёніка. Аднак у студзені 1943 года іх арыштавалі паўторна і расстралялі, пры гэтым прымусілі Фёдара капачь сабе магілу. Праз некаторы час 12-гадовую Дзіню і 9-гадовага Лёніка завезлі ў Шклоў, адтуль адправілі ў Аршанскі канцлагер, дзе атруцілі ў душагубы.

Віктар Іванавіч успамінае, як начымі жыхароў вёскі рабавалі марадзёры. У студзені 1944 года яны забілі маладога аднавяскоўца за тое, што той адмовіўся аддаць кашук. Зайшлі ў хату Мікалая Васільева, прашылі яго аўтаматнай чаргой, цяжка паранілі жонку. Тут жа ў доме застрэлілі маладою сям'ю бежанцаў з трох чалавек.

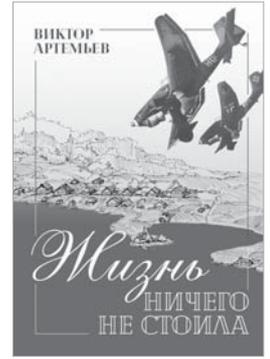
Сям'я Арцём'евых з аднавяскоўцамі прыйшліся стаць бежанцамі, трапіць у перасыльны лагер, правесці некалькі дзён у халодных павецях аршанскага льнозавода, пакуль немцы пра-

вядзілі адбор працаздольных людзей для патрэб Германіі. Потым паўгода да самага вызвалення жылі ў вёсцы Ражкі Крулянскага раёна. За гэты час змянілі тры дамы, адчуваючы пастаянны голад і знявогу, жабравалі...

Праз некалькі дзён пасля вызвалення Шклоўскага раёна яны вярнуліся дадому, працавалі ў калгасе. На сваіх агародах зямлю апрацоўвалі ўручнаю: замест каня запрагаліся восем чалавек, у большасці жанчын, а дзвятая ішла за плугам.

Памятае, як з калгаснікамі хадзіў пешшу 27 кіламетраў на чыгуначную станцыю Шклоў і нёс на плячах паўтара пуда жыта ў лік нарыхтовак дзяржаве. Там жа атрымліваў паўтара пуда аўса на пасей і нёс яго ў калгасны свіран. У той час Віктар спойнілася 17 гадоў, але яго рост склаўся ўсяго 150 сантыметраў. Калі дасягнуў прызыўнага ўзросту, у войска яго не ўзялі з-за дэфіцыту росту і вагі, якія прыйшлі ў норму толькі пасля таго, як хлеб з'явіўся ў свабодным продажы.

Невялікая кніга В. Арцём'ева «Жыццё нічога не каштавала» распаўядае пра падзеі Вялікай Айчыннай вайны, якія адбываліся не дзесьці ў Еўропе, а побач, за трыццаць кіламетраў ад Магілёва. Тыя, хто перажыў вайну і ацалёў, памятаюць яе і бачаць

у снах увесць час. Без пафасу, без гераізацыі, без эмацыянальнага напалу, простае канстатаванне бачанага і перажытага прымушае верыць кожнаму слову аўтара. У кнізе фатаграфія В. Арцём'ева 1946 г., фотаздымкі яго бацькоў, сясцёр і братоў, сваякоў і некаторых землякоў, аб якіх згадваецца ў кнізе.

Год гістарычнай памяці праходзіць пад знакам захавання гераічнай спадчыны і праўды аб усіх перыядах жыцця беларускага народа. Кніга «Жыццё нічога не каштавала» актуальная і своечасовая. Праўда, якую расказвае адзін з апошніх сведкаў вайны, дапаможа выпрацаваць у маладога пакалення беларусаў імунітэт супраць вайны, гвалту і генацыду.

Галіна ДЗЯТЛАВА, галоўны бібліятэкар Магілёўскай абласной бібліятэкі

3 любоўю пра галоўнае

Вялікай увагі і непасрэднай падтрымкі заслугоўвае праект, задуманы і падтрыманы Інстытутам літаратуразнаўства імя Янкі Купалы НАН Беларусі. Для паспяховай рэалізацыі гэтай наватарскай і надзвычай актуальнай у нашых умовах ідэі праведзена значная плённая работа: сабраны часовы творчы калектыв пад кіраўніцтвам дырэктара інстытута, доктара філалагічных навук, прафесара Івана Саверчанкі, створана навуковая канцэпцыя, якая паспяхова рэалізавана ў выглядзе манаграфіі «Малая радзіма ў творчасці беларускіх пісьменнікаў».

Вылучаецца сваёй грунтоўнасцю і лагічнасцю, а ў некаторых аспектах нават неабходнай і абгрунтаванай лірычнасцю ўступны артыкул вучонага сакратара Інстытута Анатоля Трафімчыка, які вельмі разумна, доказна і пераканаўча паказаў задачы калектывунай працы, пазначыў асноўныя праблемы, на якія неабходна звярнуць увагу, зрабіў правільныя акцэнты ў перспектывым, але яшчэ нязвычайным для нашай навукі аб прыгожым пісьменстве даследаванні. Падобная папярэдняя падрыхтоўка сцэнтавала творчы калектыв, у склад якога увайшлі і маладыя аспіранты (Т. Кохан, В. Слівец) і бакалаўры права (В. Самашка), і дацэнты з кандыдатамі (іх якраз большасць, усяго восем), і вядомыя дактары навук Я. Гарадніцкі і А. Мельнікава. Добра падаранцы выканаўцы — аснова будучага поспеху: у канкрэтным выпадку выноса спрацавала. Станоўчае ўражанне пакідае і географія пражывання выканаўцаў: трэцяя частка не са сталіцы — з Гомеля, Мазыра, нават Чэхіі. Добра, што аўтары манаграфіі паходзяць з розных гарадоў, навуковых устаноў, бо такі падыход значна пашырае лакалізацыю родных куты, якія аўтары абіраюць для апісання. У манаграфіі даследуюцца пісьменнікі, што нарадзіліся як на Палессі,

Заходнім і Усходнім, так і ў Цэнтральнай Беларусі і Падняпроўі. Акрамя таго, шырокая географія ў нейкай ступені уплывае і на падыход да ўзнаўлення праблемы, што таксама ідзе на карысць справе і раскрыццю тэмы.

Станоўчай якасцю даследавання з'яўляецца той факт, што заўважана праблема рэалізоўваецца як на матэрыяле спадчыны пісьменнікаў XIX ст. (Яна Чачота, Уладзіслава Сыракомлі, Артура Баргэльса), так і класікаў XX—XXI стагоддзяў (Якуба Коласа, Максіма Гарэцкага, Кузьмы Чорнага, Яўгенія Янішчыц, Васіля Віткі, Віктара Карамазова, Генрыха Далідовіча, Віктара Гардзея, Ігара Шклярэўскага). Гэта значна пашырае тэматычны агляд і робіць агульныя высновы больш нагляднымі і пераканаўчымі, дазваляе традыцыйны і звыклы рэпрэзентацыйны падыход да ўсаблення тэмы паглыбіць новымі даследчыцкімі метадыкамі і падходамі. Гэта і стала асноўнай прычынай таго, што паказ маленькай радзімы ў кожнага даследчыка адбываецца па-свойму. А такі падыход у сваю чаргу выяўляе і агульнае, і прыватнае ў рэцэпцыі малой радзімы кожным асобна ўзятым пісьменнікам. Агульнасць і розніцу, падабенства і адрозненне, тыповае і індывідуальнае можна лёгка прасачыць па выданні. У кнізе добры навуковы апарат, бібліяграфія будзе карыснай для тых, хто цікавіцца духоўнай спадчынай роднага краю, бо разлічана яна як на прафесійных філолагаў, так і на самае шырокае чытацкае кола.

Вельмі добра, што кніга ўбачыла свет, цалер трэба пастарацца расказаць яе ў бібліятэкі, найперш тыя, што географічна звязаны з імёнамі згаданых пісьменнікаў, і ва ўсе астатнія. Яе праچытаюць у розных кутках краіны, і многія натхняцца на стварэнне падобных на ўласным матэрыяле.

Іван ШТЭЙНЕР

У кожным — жывая крыніца

У Выдавецкім доме «Звязда» выйшла новая кніга для дзяцей на рускай мове «Школа Ворона, или Волшебный родник» («Школа Крумкача, або Чароўная крыніца») за аўтарства Марыны Помаз-Лайковай. Нарэшце з'явіўся твор, які, загаішы дыханне, будучы слухаць дашкольнікі і з задавальненнем чытаць вучні малодшых класаў.

Галоўныя героі — дзеці Фаіна, Філіп і Ганна, а таксама жарабя. Наша літаратура для дзяцей заўсёды надавала шмат увагі адлюстраванню жывёльнага свету. Мы ведаем, што ў казках вялікае значэнне маюць прыёмы адухаўлення, ажыўлення сіл прыроды, антрапамарфізму (надзяленне прыроды чалавечымі якасцямі), гіпербалізацыі (перавольшанне). Заслуга ж Марыны Помаз-Лайковай у тым, што, захаваўшы ўвесь казачны водар апаведу, фантастычнасць, якая так захаляе дзяцей, аўтар здолела сказаць шмат праўды аб нашым свеце. Так, адзін з герояў казкі прамовіў: «Я прымаю свет ва ўсіх яго колерах, але лічу, што мы не маем права дыктаваць яму свае ўмовы. Ён створаны без нас дасканальна». І з гэтым цяжка не пагадзіцца.

Калі дзеці паслухаюць казку пра школу Крумкача, то зразумеюць, што здзяйсненне добрых учынкаў узгадоўвае душу, робіць чалавека больш успрымальным. Аўтар даводзіць: «У кожным з нас б'е жывая крыніца. Яна ацяляе і паказвае правільны шлях, пакуль мы робім добрыя справы. Калі ж пачынаем падманваць, крыўдзіць слабых, выкарыстоўваць людзей у карыслівых мэтах, то крыніца драбнее, выпараецца і аднойчы можа высохнуць зусім. Тады мы страцім сябе і забудзем сярод чужых дарог...» І ў гэтых словах перададзены ўвесь сэнс казкі: самае важнае, што мы павінны рабіць, — здзяйсняць добрыя ўчынкi, любіць і разумець адно аднаго, дапамагаць слабым. Важна ўмець суперажываць любым істотам: людзям, жывёлам, птушкам, кузуркам, бо ўсе мы — частка прыроды, і, калі нішчыць яе — нішчыць і сябе.

Але стомна слухаць падобныя навучанні ад тагы і мамы. Куды цікавей, калі тыя ж парады даюць жывёлы. Чароўныя сілы казкі моцна ўражваюць дзіця. На жаль, многія бацькі гэтага не ўлічваюць. Цікава і тое, што аўтар распавяла гісторыю з дапамогай погляду дзяцей, бо яны больш ахвотна вераць у чуд.

Дарэчы, усё чараўніцтва ў казцы пачалося ўначы. Можна падумаць, што ўсё апісанае — проста сон! Але не, пісьменніца апырэдзіла такое абгрунтаванне і працягнула тварыць чуды ў дзённы час. І тады мне ўспомніліся словы Джаан Роўлінг: «Усё магчыма, калі ніхто не даказаў, што гэтага не існуе». Калі мы чытаем дзіцяці казкі, то вырываем з кола абмежаваных адчуванняў і ўяўленняў, якія ствараюцца ў яго падчас гульні ў пакоі або на вуліцы. Казкі вучаць разумець сувязь паміж з'явамі, узбагачаюць запас слоў і добра ўплываюць на ўчынкi.

Варта сказаць пра вялікае значэнне казкі для выхавання фантазіі. На жаль, мы мала звяртаем на гэта ўвагі. Але няма такой прафесіі, пры якой багата фантазія не дапамагае б у працы.

Кніга зроблена та, што дзеці не засумуюць! Малонкі Алеся Зяновіч, значна паглыбляюць літаратурныя вобразы і палягчаюць успрыманне складаных рэчаў, пра якія ідзе гаворка ў казцы. А самае цікавае — у кнізе ёсць лабірынты, і дзеці маюць магчымасць сумясціць чытанне і гульні!

Ангеліна ВАРАТЫНСКАЯ

Казімір КАМЕЙША

Камароўскі дышціц

1. Бронзавая рагуля

У туманнай пушчы шатах
Кепскі б'юў з мяне пастух.
Рана выгнаў я свой статак —
Ён згубіў сваю вярсту.

Забрўла мая кароўка
Вунь куды —
на Камароўку.

Без хлява, з людзьмі чужымі
Ты, рагуля, прападзеш.
Тваё бронзавае вымя
Доіць рынак кожны дзень.

Не струменямі фантана —
Малако ракой вірыць.
Доцяць сум твой апантана
Рознай масці даяры.

Пахне зёлкамі, святаннем
Сыр спакусны на латку.
Мёдам цягнецца смятана,
Бранзавеючы ў глытку.

Горад сам глядзіць працула —
Жыць з кароўкаю лягчэй.
Зарыкай, каб пушча чула,
Што ты доішся яшчэ!

Ну а тыя, хай іх пранцы,
Фотакамер спадары,
Лезуць зраяй папарацы,
Хоць ты дрын на іх бяры.

Зноў чародкай наляцелі
Шпачаняты і шпакі.
Вунь да бляску ўжо нацерлі
З бронзы рогі і бакі.

І гандляр, і стравуў знаўца,
І пастух былы, паэт,
Пруць на рогі ўсе, каб зняцца —
Чым з кароўкай не партрэт?!

Рогам на мяне ківае
Так, што бачна за вярсту:
— Лянь: і ў бронзе я жывая?
Як ты сам жывеш, пастух?..

2. Бронзавы конь

Хоць даецца ён у рукі,
Сам імкнецца на наклон.
Падкаваць каня —
не штука,
Нават калі з бронзы ён.

Косю-косю мой імклівы,
Пад табой гудзе зямля.
І цябе, мой дзіўнагрывы,
Грозны рынак зацугляў.

Час спачын даўно прарочыў,
Проста зняў цябе з вярсты.
На сядло тваё ускочыў
Век шалёны і застыў.

Ты ўжо ў памяці гарцуеш,
Там лягчэй цябе суняць.
Як капейкі, твае цуглі
Распыаюцца, звіняць.

Стракаціць кірмаш, як кветнік,
Бачыш, як імклівіць люд.
Сам ты выкінуў на сметнік
І аглобі, і хамут.

Як у дзіўнай той тусоўцы,
Стрыг ты ножнамі вушэй.
Каб пабольшаў дзень,
І сонца
Капытом падняў вышэй.

Хай маўчаць ды спяць страмёны,
Іржавеюць вухналі.
Час — не ты — імчыць шалёны,
Аж баліць самой зямлі.

* * *

Надвечар сірацеюць нават цені,
Сам доўгі дзень мяняецца на цень.
Баліць мне, калі хата сірацея,
Баліць вярсе, таксама — сірацея.

Задумаешся недзе ў час вячэрні —
І так пад сэрцам раптам зашчыміць.
Сірочы лёс і думка нават тчэ мне,
Сарочы лес мне болей не шуміць.

Б'юў моцны вецер — я не чуў прарока,
А ўсё пайшло, як ён тады нароч:
Хто блізка б'юў —

цяпер ужо далёка,
Пакінула мяне мая сарока,
Сам пастарэў у мірг адзіны вока...
Ён рэдка памыляецца, прарок.

Гадзіннік свой я закруціў на поўдзень,
А ён ідзе вячэрняю хадой.
Але ёсць ты, хто — сэрца ў сэрца —

на схіле маіх стомленых гадоў.
пойдзе

Як добра йсці сцяжыною адзінай,
Спыняць у пацалунку толькі крок!..
Хто вам сказаў,

што позніцца гадзіннік?!
Хто вам сказаў,
што хлусіць ён, прарок?!

Пра ваду і бяду

Мой зямляк б'юў не глухі да слова.
Часам жартаваў, бывала, так:
— Ступіць капытом у нас карова —
Тут жа б'е фантан з-пад капыта.

І сама з яго нап'ецца Малка.
Дасць і мне чысцейшае вады.
Самай лепшай пробы мінералка
Скрозь ракой лілася ў нас тады.

А цяпер свярдзёлкамі чужымі
Глыбіню свідруем кожны дзень.

А цяпер з апошняй самай жылы
Ледзьве дастаем жывы струмень.

А цяпер струмень той заганічы
П'е з чужой бутэлькі родны стол.
Боль зямны, а не струмень крынічны
Б'е цяпер пад сэрца капытом.

І шкада мне роднае крыніцы,
І зямлі сасмягалае шкада.
Сумна іду, каб студні пакланіцца...
Дарагая сёння ў нас вада!..

Мастак

Калі на свет глядзіш вачыма Бога —
З імгненнем вечнасць лучыцца сама.
Няма нідзе ў звычайнасці нічога,
Калі самой таемнасці няма.

Якое Час дае табе цярыненне,
Як дзіўна пэндзлем фарбы мёд бярэш!
За нейкае адзінае імгненне
Усё жыццё так лёгка дадаеш...

Дзедава дудка

Дудку я ад дзеда меў,
Што сама спявала.
Тое, што я сам не ўмеў,
Дык прасіў, бывала:

— Эх, ты, дудка мая,
Весялушка мая.
Весялі ж ты мяне
На чужой старане...

Ты спявала ўсё, што сніла.
Сніла ты ўсялякае.
На чужой — ты весяліла,
На сваёй — ты плакала.

Ты жыла, чым сам я жыў,
Бачыла ці мала.
Хоць была ў руках чужых,
Не чужым спявала.

Як і пчолка за вярбой,
Зноў лячу я за табой.
Там, дзе дудка мая,
Там і думка мая...

Мікіта КРЫЦУК

* * *

На досвітку чалавечай цывілізацыі,
Магчыма, яшчэ не было слова «досвітак»,
Але прадсвятальныя агні ўжо запальвалі
Сваё імя ў вачах
першабытных продкаў.

Зараз мы можам раскласці на адзінкі
і нулі кожную з'яву,
Пераносячы яе ў віртуальнасць,
Але не гэта вучыць нас
Утаймоўваць сваё дзікае сэрца.

Думаць па-за гульбішчам алгарытмаў.
Не кідацца міма расчыненых дзвярэй.
Лёгка плысці плыніню сваіх прыгод.
Растварыць вечнасць

у адным «зараз»,
Патапіць бясконцасць у кароткім «тут».

Агні
Запальваюць
У маіх вачах
імёны
На досвітку.

* * *

Ведаеш,

Ты кажаш, што паэзія —
Сонца.
Але ж хіба сонечныя нашы думкі,
Расплёсканыя ў акіяне жыцця?

Ты лічыш, што слова —
Лекі.
Але ж хіба не ірзеюць
кывадушныя словы
Прыгожымі воўчымі ягадамі?

Ты верыш, што мары —
Выйсі.
Але ж хіба не асляпляе наўна прага
Ў падарожжы цераз дрыгву?..

Наладзь свой прыёмнік.
Адфільтруй перашкоды.
Слухай.

Чуеш?..

Ты кажаш, што паэзія —
Сонца?

Я адказваю:
Так.

Плынь

Трыумфальнымі стратамі
Азначаеш
Знаёмы голас
Дарог

Пеніцца і грывіць
Плынь

Суцяшэнне
Знайдзі ў сабе
Сам.

* * *

Калі на свеце
Мала ішчаслівых
І шмат няшчасных,

Тады навошта
Множыць горыч і згрызаць радасць?

Шчасце — гэта дар у цябе ўнутры.

...Твой унутраны свет
Ззяе ўнутры.

Выбірай сам.

?

Адказваць на пытанне
Пытаннем —
Гэта, відаць,
яўрэйская тактыка.

Ды яўрэі —
Мудры народ.

Каб наставіць пытанне
Правільна,
Трэба абцерабіць яго
Ад гробасці
Непадрыхтаваных сэрцаў.

Амулет

Калі словы лечаць,
Прыкладваю іх вершамі
да тваіх ран.

Калі ішчырасць гоіць,
Спавіваю ёю твой неспакой.
Калі няшчота грэе,
Цеплынёй ахутваю ад злых сім.
Калі каханне ратуе,
Абараняю нават ад найвялікшага зла.
Яно сагрэцца ў смяхотную лухту,
Марна спрабуючы закрануць тваё цела,
Ды ганебна памрэ,
Не нашкодзішы тваёй душы.

Бо я з табой,
Мая Спаларожніца.

Фота Кастуся Дробова.

Неаніла

Урывак з рамана

Зінаіда ДУДЗЮК

Дзяўчына адчула дотык рукі да лба, расплюсчыла вочы, убачыла белую столь. Нехта ўскліпнуў побач і адрэз пругачу галас маці: — Дачушка мая, Нілачка, прачнулася! Дзякваць Богу...

Неаніла павярнула галаву і спытала: — Дзе гэта мы? — У бальніцы... — Што я тут раблю? — Разбіліся вы на машыне з гэтым... Як яго...

Раптам у памяці Нілы ўсплыў успамін, што яна ехала з Бланюкевічам. Дзяўчына слаба ўскрыкнула:

— Жорык! Дзе ён? Што з Жорыкам? — Кажуць, што ён трохі пабіў галаву. А так нічога... Днямі яго жонка забрала, а ты цэлы тыдзень непрытомная была. Я мусіла пакінуць гаспадарку на Кастуся... Як жа ты мяне напалохала! «Забрала жонка... Забрала жонка... Забрала жонка... — рэхам гучалі ў Нілінай галаве два словы. — А як жа я? Што цяпер? Жонка пра ўсё дазналася... Цяпер пачне пісаць скаргі... Бедны Жорык...»

— Яму нічога... А што з табою будзе, адзін Бог ведае, — маці заплакала.

— А што са мною? — спытала Ніла, не адчуваючы болю.

— Паламала цябе ўсю... — Чаму я нічога не адчуваю?

— Уколы колоць, абязбольваюць... Ты ўся загіпаная... — маці ўскліпнула.

Дзяўчына паспрабавала варухнуць нагамі і толькі зараз адчула, што закаваная да пояса ў гіпс. «Гэта нейкая недарэчнасць. Я павінна паспець да адкрыцця тэатральнага сезона, каб пачаць рэпетыцыі, — падумала яна. — Нікому не аддам маю Сільву. Усё жыццё марыла... І Жорыка не аддам! Трэба спытаць у доктара. Я павінна ведаць, што мяне чакае».

— Мама, пакліч доктара, мне трэба з ім параіцца.

— Зараз, зараз... Ён узрадуецца, што ты ачомалася, — адказала маці, паспешліва выцёрла слёзы і пайшла з палаты.

Толькі цяпер Неаніла заўважыла, што адна сцяна пакая была шклянная, праз яе відеўся стол з настольнаю лампаю. Яна здагадалася: «Мабыць, у рэанімацыі. Справы дрэнны... Таму маці плакала... Не трэба мяне аплакваць раней часу...»

У пакой увайшоў доктар, невясомы, таўставаты, у мешкаватым белым халаце, усміхнуўся:

— Добры дзень, прыгажуня. Як пачуваеся?

— Гэта я ў вас хацела спытаць, што са мною?..

— Сабраў цябе, мілая мая, па костках. — Хадзіць буду?

— Я — не Бог, а толькі хірург раённай бальніцы.

— Выходзіць, ніякіх гарантый? — На жаль...

— Я актрыса, я павінна спаваць і танцаваць — гэта мара майго жыцця! У верасні пачынаецца новы тэатральны сезон. Я павінна з'явіцца на рэпетыцыі...

— Здрацеца, што ўсё наша жыццё — толькі рэпетыцыя. І мы не заўсёды ведаем, дзе сапраўды выконвалі важную ролю, а дзе толькі падпараўвалі статыстамі. Пашкоджаныя не толькі косці ног, але і пазваночнік, а з гэтага вынікае пэўная небяспека. Але не варта адчайвацца. Калі твой лёс быць актрысай, дык ты ёю будзеш. Кожнаму чалавеку даецца доля, прызначаная толькі яму аднаму. Іншы лёгка нясе свой лёс, другі напружваецца,

не жыве, а пакутуе. А ці варта пакутаваць? Можна, варта спакойна прыняць тое, што выпала?..

— Вы намякаеце, што я не змагу хадзіць? — спытала яна насцярожана.

— Я нічога наперад не ведаю. Калі нервы ў пазваночніку не пашкоджаныя настолькі, што змогуць пасылаць імпульсы ў мышцы ног, дык можна будзе навучыцца хадзіць.

— Вучыцца? — Табе давядзецца пару месяцаў правесці тут...

— Я не магу, чуеце?! — Чую, спачуваю, але трэба набрацца цярдлівасці, прайсці курс лячэння, а час пакажа, што ды як...

У Нілы быццам нешта абарвалася ў сэрэдзіне і паляцела ўніз. Нічога нельга было змяніць, трэба чакаць, калі зрастуцца косці. На паламаных нагах не пабяжыш. Яна памаўчала, а пасля спытала:

— Скажыце, калі ласка, што з тым пісьменнікам, Георгіем Бланюкевічам?

— Нічога страшнага, страшэннае, драпіны... У Мінску яго хутка вылучаць. Жонка павезла дамоў на машыне хуткай дапамогі. Дарэчы, тваім станам ён не цікавіўся, а ты магла б падаць на яго ў суд...

— Дзякую за інфармацыю. Я ўсё зразумела.

Маці не стрымалася, заплакала наўзрыд.

— Супакойцеся, — сказаў доктар. — Тут слязьмі не паможаш.

«Не паможаш... Не паможаш... — пульсавала ў галаве Нілы думка. — Выйсця няма. Навошта мне жыць без Жорыка? Навошта мне жыць без сцэны? Для чаго? Не хачу нічога... Нічога...» Рашэнне выслае ў адно імгненне, Ніла цвёрда сказала:

— Мама, ты едзь дамоў, там цябе гаспадарка чакае. Я тут сама разбярэся.

— Добра, добра, дачушка, — адказала маці і не варухнулася з месца.

— Мама, выйдзі, калі ласка, мне трэба з доктарам пагутарыць.

Жанчына адступіла да дзвярэй, а пасля ўсё ж выйшла. Ніла пранізліва зірнула на доктара і сказала:

— Я не хачу жыць! Не жадаю быць калектай! Зрабіце што-небудзь, каб я памерла. Вам гэта нічога не каштуе. Адзін укол — і я ў лепшым свеце без болю і пакут!

— Табе зараз што-небудзь баліць? Ногі, спіна?

— Нічога не адчуваю... — Гэта мяне найбольш і насцярожвае...

— Няма адчувальнасці, нервы не працуюць — вы гэта хацелі сказаць? — удакладніла дзяўчына.

— Ты маладая, можа, і аджухаеш гэтую немач. Іншы раз здараюцца чуды. Бывае, што безнадзейна хворы раптам ачуняе і пачуваецца выдатна. Не спытайся паміраць. Тых, хто не можа хадзіць, мужчыны носяць на руках.

— Цікава, дзе такія мужчыны вождзяць?

— Скрозь... Я такі першы. Шкада, што ўжо стараваты, а так, ведаеш, як яшчэ пабегаў бы за табою.

Ніла ўявіла намалёваную доктарам карціну, пасміхнулася і прамовіла:

— Цікава, што сказала б ваша жонка пра гэтыя залеты?

— Жонцы пра мае службовыя справы ведаць неабавязкова, — з блазнаватаю ўсмешкаю адказваў доктар.

— Знаёмая песня... — О, дарэчы, паспявай мяне што-небудзь са свайго рэпертуару.

— Нешта не хочацца... — Ну, парадуі, упершыню ў жыцці лячу актрысу!

— Мне даверылі ролю Сільвы, вы ж напэўна, чулі яе арып па радыё ці тэлебачанні.

— Чуў, але гадовы яшчэ раз паслухаць жывы голас. Пацеш маё старое сэрца. Што я тут бачу з дня ў дзень? Паламаняныя ногі ды рукі...

— Добра, праспяваю... — згадзілася Неаніла, уздыхнула і зацягнула ціха, амаль шэптам, арыю:

Помнишь ли ты, как счастье нам улыбалось?

Лишь для тебя сердце пылало, любя.

Помнишь ли ты, как я с тобой расставалась?

Пусть это был сон — Мне дорог он...

Спяваючы, згадала пра Жорыка — і вочы напоўніліся слязьмі. Дзе ён? А раптам памёр? Пра яго смерць яна не хацела думаць...

— Не трэба плакаць! Малайчына! Брава! — доктар запляскаў у ладкі і паабядаў: — Заўтра перавяду цябе ў агульную палату, там будзе веселей. Не сумуй тут. Я праз шклянную сцяну буду назіраць.

Сапраўды, яна час ад часу заўважала на сабе падбэдзёрваючы позірк доктара. Іншы раз ён падміргваў дзяўчыне ці нават пасылаў паветраныя пацалункі, чым вельмі сміяшў яе, настойліва выцягваючы з тужлівага настрою. Нават пад вечар, калі доктара змяніла мілавідная жанчына, Ніла адчувала да сабе пільнае і добрабычлівае стаўленне.

Санітаркі паклалі Нілу на каталку і павезлі па доўгім калідоры хірургічнага аддзялення. Яна абьякава глядзела ў белую столь і са скрухаю прыкідвала, колькі ж ёй давядзецца тут яшчэ пакутаваць.

У галаве ўвесь час круцілася думка: «Ці не лепш было б памерці? Няхай бы Жорык заплакаў на магіле і зразумеў, што страціў. Калі не здолею хадзіць, тады памру, сама сябе заб'ю...» Раптам побач пачула ўсхваляваны жаночы голас, які пытаў у некага з надзеяй:

— Гэта ўсё? Гэта ўжо ўсё?.. — Нічога не бойся, — адказаў іншы ласкавы голас. — Ты ж была такая прыгожая, дужая, адважная...

Ніла павярнула галаву і ўбачыла хворую з зялёна-карычневым тварам, якая ляжала на кушэтцы, над ёю схілялася маладзіца, гладзіла па плячы, супакойвала. Зводвалі стаялі двое мужчын. Каталка праехала міма, не спыняючыся.

— Што гэта з ёю? — спытала Ніла. — Чаму яна такая зялёная?

— Жоўць разышлася, — адказала санітарка.

— І што цяпер?.. — Памрэ, цыроз печані на апошній стадыі. Нават аналізы не здолелі ўзяць. А яна, бачыш, усё яшчэ спадзяецца выжыць. Вунь ужо спадчыннікі стаяць, чакаюць яе канца, кажучы, кватэру мела ў цэнтры горада.

— І нічога нельга зрабіць? — са спачуваннем спытала Ніла. — Яна ж не хоча памраць!

— Смерць згоды не прытае... Калі цябе прывезлі ў рэанімацыю, таксама мала хто спадзяваўся, што выжывеш. Праўда, ты была не зялёная, а белая, як палатно, шмат крыві страціла, — адказала гаваркая санітарка.

— Няхай бы я лепш памерла, — адказала Ніла. — Нашто, каму я трэба, калі не здолею хадзіць? А ў яе ногі і рукі цэлыя...

— Э, дзяўчынка, не кажы так, бо сапраўды смерць наклічаш, — адказала санітарка і спынілася каля зачыненых дзвярэй палаты. — Бачыш, у цябе ёсць выбар: жыць ці памерці, а ў яе адна дарога засталася — на той свет. Кожны чалавек найперш патрэбны сабе самому. Калі Бог падаараваў жыццё, дык трэба яго берачы, а не гоіцца на машынах з чужымі мужыкамі!

— Якая вам справа да мяне?! — абурана адказала Ніла.

— Ніякае! Я зарабіла сабе на хлеб, волячы васьм такіх пацыентак, якія, замест

таго, каб сказаць дзякуй, гнявляць Бога пустымі гаворкамі пра ўласную пагібель. Не, даражэнькая мая, смерці нават жыццёла баіцца, а што ўжо казаць пра чалавека! Вось уяві: ты памерла, паклалі цябе ў труну, забілі цвікамі, апусцілі ў магіліну і заспаюць зямлёй назаўсёды. Усе застаюцца жыць: той твой мужык са сваёю жонкаю, сяброўкі, суседзі, знаёмыя. Мільёны людзей жывуць, а ты больш ніколі не ўбачыш ні сонца, ні неба — нічога!

Санітарка схілялася над Нілай, зрэнкі яе цёмных вачэй пашырыліся, выпраменьвалі страх, яна прамаўляла шэптам, а дзяўчыне здавалася, што тая крычыць, быццам хоча разбудзіць непрытомную чужую душу. Дзяўчына з жудасцю на момант уявіла сваю магілу, стала шкада сабе, заплюсчыла вочы пакаціліся слёзы.

— Годзе, не плач, — сказала санітарка, выціраючы ёй слёзы.

— За што мне гэта? — спытала Неаніла.

— Ды ні за што. Не туды і не з тым ты ехала, Бог падрыхтаваў табе іншы шлях, толькі і ўсёго...

— Які шлях?

— Прыслухоўвайся да сваёй душы, яна падкажа. Цяпер ёю толькі Бог кіруе, а не чалавечая дурнота.

— Няўжо вы думаеце, што без ног можна жыць?..

— Без ног можна жыць, без галавы — нельга...

Ніла адчула, што жанчына асуджае яе, і з крываўдай прамовіла:

— Можна, вы ў жыцці не памыляліся, але гэта не ўсім удаецца...

— На жаль, памылялася, інакш не працавала б санітаркаю, маючы вышэйшую адукацыю. Але не ў тую каляіну ўступіла — і панесла мяне па выбоінах. Як кажуць мудрыя людзі: хто не слухае свой лёс, таго ён сілком валачэ, здзіраючы скуру. Жывая і амаль здаровая я да гэтага часу таму, што не імкнулася завалодаць чужым, хоць і была магчымаць, бо ведала: не ўтрымаю чужое, толькі згублю сябе.

— Я кахала па-сапраўднаму, можа, упершыню ў жыцці, — з адчаем запырчыла Ніла.

— Ты ведаеш, я даўнавата жыву і заўважыла: кожнае новае каханне ў нас — упершыню! Колькі ты з ім сустракалася?

— Два гады...

— А дзеці ў яго ёсць?

— Ага... Сын...

— Ён яго любіць?

— Вельмі...

— Вось бачыш, яму хоць разарвіся: цябе і жонку кахае, ды яшчэ сына любіць! Паслухай мяне, старую дурніцу, якая з'ела зубы на гэтых самых каханых. Калі твой каханак за два гады тая і не падумаў развесціся з жонкаю, дык табе не было на што спадзявацца.

— Ён кахаў! Шукаў мяне заўсёды!

— Дзіва што, чаму б не пацешыць грэшнае цела з маладзенькаю дзяўчынаю? Дзе ён цяпер? З жонкаю сардэчную рану залівае? А яна яму пабітую галоўку гладзіць... Забудзь яго і жыві для сябе, колькі хопіць змогі! Не азірвайся на мінулае! Калі ты выйшла з комы, дык лічы: зноў нарадзілася, з таго свету вярнулася. Дарэчы, ты там нічога асабліва не заўважыла? Некаторыя ў такім стане анёлаў бачаць ці самога Бога...

— Нічога не помню, — адказала Ніла. — Цемра...

— Вырвалася ты з цемры на святло, цяпер у цябе будзе зусім іншае жыццё. Прымі яго і не шкадуі ні пра што.

— Якое ж гэта жыццё, гэта існаванне...

— Пахывеш — пабачыш, усё ў тваіх руках... — адказала санітарка, адчыняючы дзверы палаты і зацягваючы туды каталку, быццам сапраўды перавозычы пацыентку ў новы свет, у новае невядомое ёй жыццё.

Пад небам беларускага слова

Незвычайныя пачуцці валодалі мной падчас нядаўняй сустрэчы на філфаку Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Увесь час згадваліся словы аднакурсніцы Алы Панкратавай, напісаныя на заканчэнне вучобы ў 1971 годзе, што захоўваюцца ў маім хатнім архіве:

*О, мой філфак, як ты мне мілы,
Збыць цябе не маю сілы.
Ляжыць наўкола прада мною
Навука цялай цяліною.
Нікому кроку ўбок не стану,
Мо саступлю адно дэкану...*

Сустрэча адбывалася з адметнай нагоды: сваё 80-годдзе адзначаў народжаны 5 чэрвеня 1942 года ў Ракаве Вячаслаў Рагойша. Доктар філалагічных навук, прафесар кафедры тэарэтычнага і славянскага літаратуразнаўства, акадэмік міжнароднай акадэміі навук Еўразіі, загадчык кафедры тэорыі літаратуры БДУ ў 1994—2016 гадах, выдатны вучоны, нястомны даследчык літаратуры і пісьменнік, крытык, перакладчык, да гэтага часу выбітны педагог. І не толькі жыццёвы юбілей святкавалі прысутныя. Споўнілася 55 гадоў навукова-педагагічнай дзейнасці Вячаслава Пятровіча. Сапраўдны і дагэтуль дзейсны доўгажыхар філалагічнага факультэта.

Слухаў я выступоўцаў і няспынна думаю пра наш філфак, які таксама толькі што адзначаў сваё 80-годдзе. Равеснікі. А яшчэ — пра сам Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, які падчас маёй вучобы быў адзінай такога роду навучальнай установай ва ўсёй Беларусі, а летась святкаваў сваё 100-годдзе, якое было ўключана ў календар памятных дат ЮНЕСКА.

Нездарма, відаць, спагадлівая вышэйшыя сілы зводзяць да добрага судакранання такія значныя юбілеі, бо і сапраўды ўявіць кожны з іх паасобку, без агульнай сувязі даволі складана. Чарговы раз я зразумеў: жыццёвы лёс Вячаслава Пятровіча непарыўна звязаны з філфакам. Узаемаасоўныя павязі. Спачатку філфак даў яму ґрунтоўныя веды, навучыў крочыць па жыцці, каб навыкі гэтага не зніклі, а прымяналіся. Пасля ўжо сам ён здолеў тварыць гісторыю філфака, развіваць і прымянаць традыцыі і звычкі, закладзеныя выбітнымі папярэднікамі. Нездарма многія з сённяшніх, як і Вячаслаў Рагойша, маюць сапраўды ганаровае званне «Заслужаны работнік Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта».

І яшчэ адну адзнаку неразлучнай павязі хацелася б назваць. Гэта — яго вялікасць Слова. Так, ён усё сваё насычанае жыццё праводзіць пад небам беларускага слова. Сапраўды стаў патрыярхам гэтага слова. Вырас і як асоба, і як навуковец, і як паэт. Зрабіў і робіць столькі патрэбнага і карыснага, каб узвысіць, замацаваць ролю беларускага слова ў нашым штодзённым і навучальна-навуковым жыцці, каб чыстым захавача яго неба. Нездарма практычным дэвізам сталі выказаныя ім жа словы: «Не магу здрадзіць сваім караням, сваёй мове, культуры».

Фота Кастуся Дробава.

Вячаслаў Рагойша.

славянскіх. Нават доктарская дысертацыя, абароненая яшчэ ў 1993 годзе ў Маскве, у Інстытуце сусветнай літаратуры імя А. М. Горкага, мела назву «Беларуская паэзія XX стагоддзя ў кантэксце ўсходнеславянскіх літаратур: тыпалогія, рэцэпцыя, мастацкі пераклад». Заўсёды ахвотна браў удзел у многіх замежных навуковых канферэнцыях, дзе годна прадстаўляў беларускую навуку з літаратурай.

Пачуўшы на названай сустрэчы, што мае звыш тысячы навуковых прац, якія агучаны і надрукаваны не толькі ў Беларусі, але і ў многіх замежных краінах, я, прызнаюся, спачатку здзівіўся. Але ж... напісанае застаецца. А ненапісанае не надрукуецца. Гэта ж колькі трэба прыкладзі сіл і таленту, я ўжо не кажу пра час, каб стварыць гэtkі неверагодны айсберг, які расце паралельна з падрыхтаванымі і ім выпускнікамі. А вучэбны працэс таксама ого колькі патрабуе часу, сіл і энергіі.

Вячаслаў Рагойша напрацоўкі многіх еўрапейскіх вучоных і зараз плённа далучае да нашага карыстання. Разумею, што толькі разам, толькі сумесна можна глыбей асэнсоўваць і нацыянальны аспект у агульнаеўрапейскім. Для кожнай нацыі, а не толькі беларускай. Таму і вядзе зацікаўлены дыялог славянскіх літаратур. Гэта ён па-мастацку пераўвасобіў на беларускую мову творы А. Ганчара, І. Франко, М. Кацюбінскага, многіх чэшскіх, славацкіх, сербскіх, харвацкіх, баснійскіх, грузінскіх, літоўскіх, казахскіх і іншых аўтараў. На гэтай ніве мае надзейнага супрацоўніка і створцу ў асобе Таццяны Кабржыцкай — сваёй жонкі. Яны заўсёды плённа шукаюць тое, што лепш за замежных аўтараў, іх творы з беларускім кантэкстам.

Без перабольшання магу сказаць, што многае з таго, што адбывалася на філфаку, было запачаткавана і выштавана талентам, нястомнасцю, няспыннасцю пошукаў і Вячаслава Рагойшы. Так-так, той феноменальна высокі навуковы і педагагічна-выхаваўчы аўтарытэт філфака ствараўся і ствараецца сёння няўрымслівацю такіх апантаных і абазнаных асоб, як Вячаслаў Пятровіч. Каб сцвердзіць, што ён часта быў першапраходцам і перашаадкрывальнікам новага ў навучальным працэсе, згадаю толькі некаторыя эпізоды.

Хіба можна ўявіць нейкага філолага альбо настаўніка, які б не ведаў, скажам, пра «Паэтычны слоўнік», упершыню больш за 40 гадоў таму складзены ім. А слоўнік гэты на сёння вытрымаў аж тры выданні і не страціў сваёй актуальнасці, навуковасці, папулярнасці і значнасці. А колькі новых напрамкаў у вучэбныя планы філфака ўнёс Вячаслаў Пятровіч, то і злічыць цяжка. Сам прапаноўваў, сам распрацоўваў, сам вучыў, сам удасканалваў. Заірыце ў створаныя ім падручнікі і дапаможнікі — і пераканаецеся.

А яшчэ ён часта быў першастваральнікам важных і важных для нашага развіцця грамадскіх структур. Іх таксама нямаю. Згадаю хоць бы створаны ім разам з Адамам Мальдзісам Нацыянальны навукова-асветны цэнтр імя Скарыны, дзе пэўны час быў намеснікам дырэктара. Не пакінуў без увагі і дзейнасць Міжнароднай асацыяцыі беларусістаў. А колькі новага, карыснага і патрэбнага было здзейснена Міжнародным фондам Янкі Купалы, які ўзначальваў дваццаць два гады.

Слухаў я выступоўцаў на юбілейнай сустрэчы і згаджаўся з іх высновамі, што Вячаслаў Рагойша яшчэ і дасведчаны краязнаўца. За ўвесь час ім зроблена столькі карыснага, патрэбнага і наватарскага, што хапіла б на цэлы навуковы калектыў. А ён жа адзін адкрыў столькі новых старонак нашай беларускай гісторыі, сваіх родных мясцін, у тым ліку Ракава, стварыўшы сапраўдны краязнаўчы музей, напісаў нямаю прайздзівых біяграфій многіх і многіх выбітных асоб нашай краіны. Сам ён годна спаўвадаў на ўсіх абсягах сваёй дзейнасці такія блізкія і родныя яму паняцці, як радзімазнаўства і радзімалюбства. І ахвотна далучаў да гэтага тых, хто неабякава ставіцца да жыцця на сваёй роднай зямлі.

Удказ выніковасці краязнаўчых памкненняў Вячаслава Пятровіча я мог бы спаслацца і на свой вопыт. Гэтую захопленасць прывівалі мне некалі ў Вялікалітаўскай васьмігадовай, а пасля ў Сноўскай сярэдняй школе Нясвіжскага раёна, у рэдакцыі раённай газеты «Чырвоны сцяг». Падчас вучобы на філфаку колькасць публікацый пра маю малую радзіму Нясвіжчыну не памяншалася, наадварот, яны набывалі новае жыццё ў рэспубліканскім друку. А тут, на філфаку, нібыта пачуўшы і мае памкненні (мо нездарма абодва мы па задзяку Блізняты), Вячаслаў Рагойша як наш выкладчык арганізаваў гурток тэорыі і гісторыі роднай літаратуры. Актуальным было вывучэнне жыцця і дзейнасці тых нязломных ахвярнікаў, хто прысвяціў свае намаганні і здольнасці роднаму слову, хто не хацеў бачыць неба беларускага слова захмараным. Мы, студэнты, пад уплывам памкненняў і Вячаслава Пятровіча пачалі займацца зборам матэрыялаў пра тых самых прайздзівіўцаў, якія былі звязаны з Беларускім дзяржаўным ўніверсітэтам і якіх няласкавы лёс завёў у сталінскія вязніцы.

Мне выпала далучацца да дзейнасці выкладчыка ўніверсітэта Яўгена Барычэўскага і пісьменніка Янкі Скрыгана. Прызнаюся, што з Іванам Аляксеевічам з тае пары склаліся самыя прыязныя адносіны на ўсё жыццё, было шмат сустрэч, размоў, сумесных спраў. Пра выніковасць нашых студэнцкіх пошукаў сведчыць захаваная мая праца «Янка Скрыган і Беларусь дзяржаўны ўніверсітэт імя У. І. Леніна». Гэта яна ў 1970 годзе атрымала другую катэгорыю на рэспубліканскім конкурсе студэнцкіх работ. А рэкамендаваў яе на конкурс Вячаслаў Пятровіч. У мяне захоўваецца яго рукапісны водзьві на гэтую працу, дзе, у прыватнасці, сказана, што «праца мае самастойны, наватарскі характар, вылучаецца сярод іншых навуковых работ арыгінальнасцю і навуковай добрасумленнасцю яе аўтара».

Згадаваючы беларускае неба Вячаслава Рагойшы, вядома ж, нельга абмінуць яго даўняе захапленне паэзіяй. Уласнай. Так, ён адточваў гэтае майстэрства яшчэ са школьных і студэнцкіх гадоў, падчас вучобы на тым жа філалагічным факультэце, дзе працуе зараз. А сваім «Полёсам цяпла» — паэтычным зборнікам, які выйшаў у 2007 годзе, парадаваў і здзівіў многіх і многіх.

Яго кніжныя выданні заўсёды запатрабаваны, чыталіся ўважліва, бо трансліруюць шмат навизны, нетрадыцыйных падыходаў да аналізу, новых ацэнак тых ці іншых падзей з улікам нанова працэнтаваных архіўных дакументаў. У мяне захавалася нямаю кніг са шчырымі аўтаграфамі Вячаслава Пятровіча — ад студэнцкіх гадоў да сённяшняга дня. Напрыклад, кніга «Паэтыка Максіма Танка», 1968 года выдання, сведчыць: «Дарагому Тольку Бутэвічу, жадаючы вялікай, шчаслівай дарогі ў літаратуру...» І паэзія, нібыта ў працяг гэтага — Вячаслаў Рагойша і Таццяна Кабржыцкая на кнізе «Сяргей Палуян. Лісты ў будучыню» пакінулі такі надпіс: «Анатолію Іванавічу Бутэвічу з пачуццём сімпатыі яшчэ з тых, універсітэцкіх часоў, а цяпер — і з глыбокай удзячнасцю. Мінск, красавік, 1987 г.»

Прызнаюся, што да кніг, які і наогул створанага Вячаславам Рагойшам, я звяртаюся часта і, як правіла, знаходжу там адказы на пытанні, што хвалююць мяне. Значыць, напісанае застаецца?

Вось што такое настойлівасць, дасведчанасць, нястомнасць, натхненне, імкненне і магчымасць сказаць сваё важнае Слова, якое годна ўшаноўвае тое самае неба беларускага слова, якому гэтулькі гадоў годна служыць Вячаслаў Пятровіч. Хай жа і далей гэтае высокае неба аберагае яго талент і здароўе, падмацоўвае сваім натхненнем, хай застаецца полюсам цяпла не толькі для маладога душой і непаўторнага навуковымі памкненнямі В. П. Рагойшы.

Я ж каторы раз пераканаўся, што не аднаго мяне не адзін год працінаюць словы: «О, мой філфак, як ты мне мілы...»

Анатоль БУТЭВІЧ

Не, я зусім не за тое, каб абмежаваць гэтае поле толькі беларускім насеннем. Яно дае плённы збор і на ніве шматлікіх еўрапейскіх кантактаў нашых вучоных, выпускнікоў і студэнтаў філфака. Яны разумеюць, што абмяжоўваць сваю дзейнасць толькі адным асяродкам было б несправядліва і некарысна для развіцця беларускай філалогіі наогул. Вось і Вячаслаў Рагойша даволі шчодро і вынікова асвойвае гэтую прастору. Ён умела і доказна далучае беларускае поле, беларускае слова, беларускіх вучоных да ўсёй еўрапейскай супольнасці, разглядае нацыянальныя літаратуры ў кантэксце

Рэтраспектыўны погляд на пражытае

3 цыкла «Кнігі XX стагоддзя»

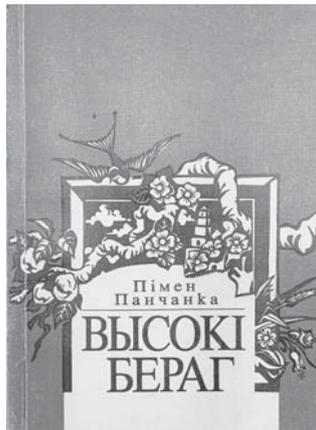
Час няёмольна рухаецца наперад. Банальная, зразумела, фраза. Але яе ніяк не абыздеш і не абгоніш — час для ўсіх адлічвае свае секунды, хвіліны, гадзіны, дні, тыдні, месяцы, гады... Шмат што забірае з сабою ў будучыню. А шмат што пакідае ў мінулы. Людзі забываюцца на падзеі, якія, здавалася б, мянялі свядомасць цэлых пакаленняў. Рэчы не вытрымліваюць выпрабаванне дажджамі і сонцам. І кнігі... Адны надоўга застаюцца прыхаванымі на бібліятэчных паліцах, якія, дарэчы, даволі часта прарэджваюць. Другія трывала ўваходзяць у памяць і жывуць з пакаленням, якому былі непасрэдна адрасаваны. І нават нягледзячы на руплівасць Вікіпедыі і іншых электронных рэсурсаў, кнігі застаюцца ў тым часе, якому абавязаны сваім нараджэннем... Ці дапамагаюць яны ўбачыць праўду пра ранейшыя трывогі і згрызоты, адчуць ранейшае шчасце?..

Пімен Панчанка. «Высокі бераг», Мінск, «Мастацкая літаратура», 1993 год. Апошняя прыжыццёвая кніга народнага паэта Беларусі. Зборнік вершаў і эсэ, артыкулаў адродагаваў другі народны паэт — Рыгор Бардулін.

«Была зямля, цяпер — малыя соткі... // Аднанасць знікла да карміцелькі-зямлі, // Няма ўжо бульбы той — разварыстай і сопкай, // І не гудуць скрозь пчолы і чмялі. // З наседжаных мясцін сагнали нас Хрушчовы, // І мы — неперспектыўныя — пайшлі да гарадоў. // Сяліліся ў смярдзючыя трушчобы, // А на кватэры спіс — на сто гадоў. // Глядзім і лічым, што яшчэ не ўкрали? // Пра што зноў хлусяць? // Веры больш няма... // Даўно мы з лёну палатно не ткалі... // У сэрцы непагодная зіма...»
Пімен Панчанка, нягледзячы на тое, што і з партбілетам быў, і напісаў шмат «агітак», заставаўся Паэтам з вялікай літары, таму многія яго вершы выкалікалі абурэнне ў кіраўнікоў і чыноўнікаў. Калі і не выказвалі гэтае абурэнне ўслых, то па напружанні ў стаўленні да паэта гэта было відавочным. У свой час, калі ў самага Пімена Емяльянавіча было жаданне пайсці на пасадку галоўнага рэдактара часопіса «Польмя», адпаведныя начальнікі зрабілі ўсё магчымае, каб ён не дайшоў да гэтага выдання. Зразумела, чаму. Паэт імкнуўся б друкаваць найболей праўдзівае, што пісалі яго папалечнікі...

У «Высокім беразе» вершы выкладваюць рэтраспектыўны погляд на пражытыя дзесяцігоддзі. Краінай, народам і ім, паэтам. Сумна паэту. Пад канец жыцця ён так, як калісьці, адстойваў прыродныя скарбы роднай старонкі, займаўся экалагічнай душой. Бездушоўнасць, бяздушнасць, чэрствасць чалавека, адсутнасць сардэчных перажыванняў

за свет і саміх сябе ў ім — вось што хвалюе паэта. Ён — самы што ні ёсць партыёт, якіх яшчэ пашукаць трэба.

Гартаеш кнігу «Высокі бераг» — і перад вачыма ўся яго бібліятэка, тэма кнігі, што прыйшліся на мой час: «Крык сойкі», «Вячэрні цягнік», «Снежань», «Лясная воблака», «Млечны шлях»... Мудрасць Пімена Панчанкі ў тым, што ён унікліва пазычыў радком працінаў балючыя з'явы грамадскага жыцця. Ён не быў ілюстратарам эпохі, нават калі пісаў з тае ці іншае нагоды, згадваў пэўныя даты. Пранізлівая шчырасць, жаданне напоўніць гаварыць праўду вылучаюць яго творы і сёння, хаця, вядома ж, камусьці яны і зараз не даспадобы... Ахвотныя паспрачацца з пазіцыяй паэта заўсёды знойдуцца. Болей як два дзесяцігоддзі

назад Рыгор Бардулін напісаў успаміны пра свайго старэйшага сябра — «Сам сябе не выдумляў...» Чытаем з памяці аднаго выбітнага паэта пра другога яркага, адметнага мастака слова: «Незвычайны талент Пімена Панчанкі немагчыма было замаўчаць, не заўважаць. Дый афіцыйна адзначаны, аблаўрачаны паэт не даваў спакойна драмаць ідэалагічным заганялам. Збіраліся пленумы ЦК, на якіх кляімілі ломшчыка генеральнай лініі, прабававалі за адзін толькі верш «Прыстасаваны» прымяніць найвышэйшую меру. Цэнзура, якая з публічнай цнатлівасцю называлася Галоўлітам, вычытвала кожную літару, кожную коску. Назбіраўся цэлы том вершаў, знятых цэнзурай.

Нават у зборніку, адзначаным Дзяржаўнай прэміяй СССР (былая Сталінская), калі ён выдаваўся ў Мінску па-беларуску, здымаліся паасобныя строфы. Для маладзёйскага пакалення чытачоў патлумачу. На Дзяржаўную прэмію СССР падаваліся кнігі, перакладзеныя на рускую мову. І калі кніга атрымлівала памянёную прэмію, яна перавыдавалася і на мове арыгінала. Кніга-лаўрэатка, як звычайна, выдавалася і ў перакладах на мовах народаў, якія ўваходзілі ў склад савецкай імперыі.

Пімен Панчанка быў сынам свайго часу, палымняным (любіла савецкая літаратурная крытыка гэты эпітэт) паэтам. Але сынам, які адбываўся ад рук, але паэтам, які не толькі славіў, а часцей крычаў, што «кароль голы».

У «Высокім беразе» — і выключны верш «Беларускія настаўніцы»: «Будзьце ад сэрца у вершы праслаўлены: // Так вы працуеце самааддана. // Войцік Валянціна Вацлаваўна, // Юбка Валянціна Адамаўна. // Як вы спявалі «Ой рэчанька, рэчанька», // Ваш голас у сэрцах — сардэчны, не гучны... // Гэта пазней нашу мову скалечылі, // І пакаленні ад мовы адлучаны. // Вы — мае мілья, // Вы — мае родныя, // Колькі было ў вас і крыўды, і слёз... // Вас пахваліў бы за мову народную // Мудры настаўнік — Алесь Белакоз. // Таварышы начальнікі, // Павайшайце настаўніцам стаўкі, // Будуць ім катэджы // І не чыгайце натацый: // Калі мы страцім беларускіх настаўніц — // Знікне і ўся беларуская нацыя».

Эсэ, якія складаюць другую частку кнігі, — не меней прыцягальныя, чым

вершы «Сын Палесся», «Наш Пушкін», «Подзвіг Васіля Быкава», «Сапраўдны народны паэт Расіі» (пра Аляксандра Твардоўскага), «Друг па радаснаму, трывожнаму веку» (пра беларускага крытыка

Гартаеш кнігу «Высокі бераг» — і перад вачыма ўся яго бібліятэка, тэма кнігі, што прыйшліся на мой час: «Крык сойкі», «Вячэрні цягнік», «Снежань», «Лясная воблака», «Млечны шлях»... Мудрасць Пімена Панчанкі ў тым, што ён унікліва пазычыў радком працінаў балючыя з'явы грамадскага жыцця. Ён не быў ілюстратарам эпохі, нават калі пісаў з тае ці іншае нагоды, згадваў пэўныя даты. Пранізлівая шчырасць, жаданне напоўніць гаварыць праўду вылучаюць яго творы і сёння, хаця, вядома ж, камусьці яны і зараз не даспадобы...

Рыгора Бярозкіна)... І ў эсэістычных тэкстах не мізэрнее жаданне паэта гаварыць праўду. Як і ў артыкуле «Не адстаць ад магутагна кроку народа». Назваўшы тых, хто «час ад часу друкуюць добрыя, шчырыя вершы...», Пімен Панчанка вылучае палескую зорку: «...Мне вельмі спадабалася «Зорная паэма» Яўгеніі Янішчыц. Праўдай жыцця і пачуцця». І следам: «Але агульны фон пазэіі — шэры. Многія вершы — перапеў агульна-вядомага і... далёкага ад жыцця».

Тыраж у «Высокага берага» — 7300 экзэмпляраў. Мастак зборніка — кніжны графік Віктар Мікіта. Акрамя вокладкі, ён зрабіў графічныя малюнкi як уступ да кожнага з раздзелаў. Мне падаецца, што мастак аказаўся ўважлівым чытачом і вершаў, і эсэістыкі Пімена Панчанкі.

«Цягнік рассяпаў перастук, // Шама скрыгоча тупа. // Яшчэ б прабегчы // Хоць вярсту, // Пабачыць век наступны» («Жыццё»). Жыццё пазэіі Пімена Панчанкі, жыццесвярдэльнасць і праўдзівай, прадаўжаецца і ў новым, XXI, стагоддзі.
Кастусь ЛЕШНІЦА

«Сябры мае, я клічу вас ізноў...»

У букіністычным адзеле «Ведаў» (так, у колішнім ДOME палітычнай кнігі, калі ўваходу на станцыю метро «Купалаўская») наткнуўся на зборнік вершаў Таццяны Дзмітрэўвай «Зажынкi». Ён выданы ў «Мастацкай літаратуры» ў серыі «Першая кніга паэта» ў 1981 годзе. Чатыры дзесяцігоддзі — узрост у гэтай, аддрукаванай накладам 4000 экзэмпляраў, кнігі... «Задрамаля ў жыцце лета // Пад птушыныя спеў. // Ахмялеае ад кветак, // Смачна ў сне сапе. // Дрэмле лета. Ціха ў полі. // Ціхі час Зямлі. // І здаецца, што ніколі // Буры не гулі. // Спадзяюся: гэтак будзе // Заўтра і пался... // Мір вам, добрыя ўсе людзі! // Мір табе, Зямля!»

...Таццяна Дзмітрэўва — з паэтаў, якіх ужо і мала хто памятае. Хіба што самі ўдзельнікі літаратурнага працэсу тых гадоў... Нарадзілася 1 студзеня 1948 года ў вёсцы Сцюдзянец Касцюковіцкага раёна. З касцюковіцкіх Саматэвіч — народны паэт Беларусі Аркадзь Куляшоў. З Касцюковіччыны — вядомы літаратуразнаўца Іван Саверчанка. У вёсцы Канічы нарадзіўся празаік Васіль Хомчанка. А з Вялікага Бора —

народны пісьменнік Беларусі Іван Чыгрынаў. З саміх Касцюковіч — паэт і перакладчык Зяма Півавараў. З вёскі Бялынкавічы — паэт Алесь Пісьмянкоў.

Таццяна Паўлаўна ў 1977 годзе закончыла Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт. Працавала загадчыкам аддзела літаратурнага жыцця ў рэспубліканскай маладзёжнай газеце «Чырвоная змена». Затым — намеснікам рэдактара газеты «Піянер Беларусі». Працавала ў «Культуры», «Настаўніцкай газеце», рэдагавала газету «Кнігарня». Апошні час жыла ў вёсцы Клячкі Дзяржынскага раёна. Памерла ў 1998-м. Увесь яе век — пяцідзясяці гадоў... Акрамя «Зажынкаў», у 1994 годзе ў «Мастацкай літаратуры» выйшла яе пазычная кніга «Асеннія святы»... Па розных перыядычных выданнях раскіданы шэраг яе нарысаў, творчых партрэтаў пра пісьменнікаў, дзеячаў беларускай культуры...

Мастаком кнігі «Зажынкi» выступіў славуты жывапісец і кніжны графік Мікола Селішчук (1947—1996). Яго працы ў зборніку няшмат: адна вокладка і графічны, невялікая памеру, малюнак дзяўчыны-летуценцы, якая пакідае вёску, на самым пачатку

кнігі. Як усё роўна мастакоўскае прадстаўленне аўтара кнігі... Вокладка — з ліній, штырхоў у трох колерах на белым полі: чорны, зялёны, чырвоны... І гэтыя штырхі падаюцца асновай, стрымжнем пазычных шуканняў маладой паэтэсы (калі кніга выйшла, Таццяне было

33 гады. Канешне ж, маладосць! І вершы пісаліся на працягу многіх папярэдніх гадоў — мо не толькі студэнцтва, але і часін школьніцтва)...

Асобнік кнігі, які трапіўся мне на вочы ў букіністычным адзеле, — з аўтаграфам ад паэтэсы, пакінутым 26 ліпеня 1981 года. Адрасаваны Анатолю Іванавічу Барціцкаму (відавочна па зместу, што доктару). «Сябры мае, я клічу вас ізноў // У госці да сябе, заву дахаты. // І хай не валяцца прысмакі са сталой, // Што гэта нам? Тым рады, чым багаты. <...> Сябры мае, усленіца віно // У нашых шклянках двойчы, тройчы, // болей... // Сябры мае, я клічу вас ізноў. // Чакаю вас, як ждзжэ насення поле».

«Зажынкi», хаця і з часу, няпростага для паэзіі, калі шмат што пісалася «па абавязку», падаюцца цёплай і шчырай кнігай. Зборнік — як даверлівая размова паэта з чытачамі розных пакаленняў. Пасля перачытання (а кнігу ведаў і раней, знаёміўся з вершамі паэтэсы па іншым асобніку) застаецца шкадаванне, што ёй, Таццянай Дзмітрэўвай, не так шмат напісана... Але і «Зажынкi» — добрая памятка пра шчырага мастака слова.

Раман СЭРВАЧ

Вялікае мастацтва маленькіх людзей

У нядзелю, 26 чэрвеня, XVIII перасавачная Міжнародная выстаўка «Настаўнік і Вучні», што на працягу 10 дзён радала наведвальнікаў Палаца мастацтва, завяршылася. Экспазіцыя, пазычаная са збору міжнароднага музея дзіцячага мастацтва пры Маскоўскім заапарку, складалася пераважна з твораў графікі, жывапісу, а таксама скульптур і інсталляцый. Вандруны выставачны праект творчай студыі «Колор» быў прымеркаваны да Міжнароднага дня абароны дзяцей.

Упершыню аб унікальным праекце пад назвай «Настаўнік і Вучні» загаварылі яшчэ ў 2006 годзе. Да той пары Марк Маргуліс, вядомы мастак і па сумяшчальніцтве кіраўнік дзіцячай студыі «Колор», ужо не адзін год выношаў ідэю здзейсніць падобную экспедыцыю па расійскіх рэгіёнах. Што ж, спроба атрымалася ўдала. З цягам часу сціплыя гастролі ўдарага згуртавання па гарадах Іванаўскай вобласці ператварыліся ў маштабную штогадовую акцыю міжнароднага ўзроўню. Цяпер куратары не абмяжоўваюцца аднымі музеямі Іванаўшчыны, наведваюцца і ў галерэі далёкага замежжа.

Аснову экспазіцыі традыцыйна складаюць работы, створаныя ў сценах студыі «Колор», прычым як навучэнцамі, так і іх настаўнікамі. Ідэя ў тым, каб паказаць, якім чынам рамкі, устаноўленыя педагогам і ўвасобленыя ім ва ўласным опусе, пераадоўваюцца вучнем, наглядна прадэманстраваць, як першапачатковая задума праламляецца

праз свядомасць дзіцяці і ператвараецца ў выніку ў самабытны твор. У падмурак студыі «Колор», заснаванай Маркам Маргулісам у 1980 годзе, якраз пакладзены прынцып раўнапраўнай сутворчасці настаўнікаў і вучняў.

Пачынаючы з 1987 года суполка дзейнічае на базе Маскоўскага заапарка. З таго часу і педагогічны састаў студыі, і яе выхаванцы паўдзельнічалі ў многіх выстаўках і фестывалях, неаднаразова станавіліся лаўрэатамі міжнародных конкурсаў, а некаторыя таленавітыя выпускнікі паспелі нават падняцца на мастакоўскі алімп. Адначасова ў гуртку займаецца да 70 выхаванцаў, менавіта столькі наведвае заняткі цяпер.

Захар Баблашвілі (2 гады 9 мес.)
«Партрэт чалавека».

Навучэнцам выкладаюцца выяўленчае мастацтва, музыка і тэатр. Прычым у творчы шэрагі прымаюцца дзеці ад аднаго года! Заўважым, аўтараў з такім сціплым жыццёвым вопытам на сёлетняй выстаўцы хапае.

Федзя Кірылаў (6 гадоў) «Горы — Вечар».

Не так даўно па ініцыятыве кіраўніка студыі быў створаны Маскоўскі міжнародны музей дзіцячага мастацтва, калекцыя якога налічае каля 40 тысяч экspanатаў. Уласна, багатыя фонды ўстанавы і паслужылі крыніцай для ўкамплектавання XVIII перасавачнай выстаўкі «Настаўнік і Вучні». І без таго невялікага экспазіцыя дапоўнілася творамі дзяцей з розных краін (ад Беларусі да Японіі), дзе падчас міжнародных фестываляў студыяй былі арганізаваны адкрытыя заняткі па выяўленчым мастацтве і сцэнічным майстэрстве.

Неверагодна дасведчаны педагог з больш чым саракагадовым стажам, Марк Маргуліс у сваёй дзейнасці перш за ўсё звяртае ўвагу на развіццё ў вучня непэўторнай творчай індывідуальнасці. Але, паводле сцвярджэнняў знаўцаў, робіць ён гэта вельмі далікатна, разумеючы, наколькі крохкі ў яго руках матэрыял. Без лішніх павучанняў, без прымусу строга трымацца пэўных прыёмаў і тэхнік рамяства Марк Маргуліс выпрацоўвае ў дзецях звычку абвострана і заўсёды па-свойму бачыць і адлюстроўваць навакольны свет. І гэта вельмі заўважна па работах.

Па словах народнага мастака Расіі, доктара мастацтвазнаўства Валерыя Мала-

леткава, Марк Маргуліс выходзіць з той думкі, што ў дзецях у першую чаргу неабходна развіваць велічэзны духоўна-энергетычны патэнцыял, закладзены ў кожным ад самага нараджэння. Форма выяўлення гэтага патэнцыялу можа быць самай рознай, уключачы увесь арсенал сусветнай выяўленчай культуры (ад мастацтва каменнага веку праз эпоху Адраджэння да плыняў сучасных практык). І на сёлетняй выстаўцы былі прадстаўлены творы не проста ў розных жанрах, а ў кардынальна розных стылістыках.

Выдаткаваная настаўнікам іскры ўласнай душы распалілі пажар у сэрцах вучняў і далі шчодры плён у выглядзе незвычайных твораў. Як вядома, на свеце няма дарослых і дзяцей, а ёсць толькі людзі — вялікія і маленькія. Алісваючы праект, мастацтвазнавец Рыгор Клімавіч трапна зазначыў, што перад гледачамі — менавіта «вялікае мастацтва маленькіх людзей». Непадзельнасць зместу і формы, якая ўласціва сінкрэтычнаму мысленню, недасягальная гармонія колераў, вычарпальная лаканічнасць вобразаў, свабода, непасрэднасць і арыгінальнасць бачання — тое, што вызначае перасавачную выстаўку «Настаўнік і Вучні».

Мікіта ШЧАРБАКОЎ

Сінгулярнасць — фігура акруглая

Не паспеў сціхнуць ажыятаж вакол адкрыцця шагалаўскай выстаўкі ў Мінску, як у галоўным будынку Нацыянальнага цэнтру сучасных мастацтваў на Няжрасава, 3 пачала прадаваць экспазіцыю твораў іншага не менш эксцэнтрычнага мастака ХХ стагоддзя на біблейскую тэму. Мультымедыяная выстаўка «Сальвадор Далі. Свяшчэннае пасланне» пранануе на суд грамадскасці 105 ілюстрацый Бібліі, выкананых мастаком у тэхніцы каларовай літаграфіі, а таксама па даўняй традыцыі — работы сучаснікаў, якія рэаніруюць з творчасцю знакамітага каталонца.

Варта адразу адзначыць, выставачны праект, вядомы пад такой назвай, існуе даўжэ на першы год. «Свяшчэннае пасланне» даўно і досыць паспяхова вандруе па гарадах Расіі і яе блізкіх суседзяў. У мінулыя гады, падтрыманая моцнай рэкламнай кампаніяй, завітвала экспазіцыя і ў Мінск. Так што, калі раптам пасля прачытання першага абзаца некаторыя з вас не могуць адчапіцца ад назоўлівага дэжаву, нібыта дзесьці падобнае ўжо бачылі, то ведайце, што гэта зусім не беспадстаўна. Зрэшты, хіба не такой ідэі — падарваць веру публікі ў аб'ектыўную рэальнасць — прывясціў жыццё і творчасць вялікі Далі?..

Як, напэўна, асобныя ўжо здагадаліся, імя Марка Шагала ў пачатку таксама згадана невыпадкова. Перш за ўсё, абедзве выстаўкі — і «Марк Шагал. La Bible», і «Сальвадор Далі. Свяшчэннае пасланне» — ужо знаёмы сталічнаму гледачу па афішах мінулых гадоў. Да таго ж абедзве яны адбыліся пры пасрэдніцтве галерэйнай

устанавы «FARBA», спадчынніцы ўлюбенай мінчанамі «LIBRA». Але на гэтым паралелі не заканчваюцца. Фармат выставак, іх змест і акцэнты таксама шмат у чым пераклікаюцца. Так, аснову дзвюх экспазіцый у НЦСМ склалі ілюстрацыі да Кнігі кніг, створаныя ў тэхніцы літаграфіі.

Цікава прасачыць, як два вялікія майстры па-рознаму інтэрпрэтуюць адны і тыя ж эпізоды Свяшчэннага Пісання і ў чым збліжаюцца іх падыходы. Асаблівы інтарэс выклікаюць ілюстрацыі да першага раздзела Быцця. Як Марк Шагал, так і Сальвадор Далі вырашаюць вядомы касмаганічны сюжэт у вельмі ўмоўнай манеры. Але калі ў першым выпадку мы маем справу з адважнай спробай умясціць на адной выяве ўсе шэсць дзён сусветнага «будаўніцтва», то Далі ў сваю чаргу абыходзіцца выключна намёкамі, невыразнымі (як сам таямнічы працэс тварэння) сілуэтамі чалавеканадобных істот.

Затое ў трактоўках абодвух аўтараў сінгулярнасць — фігура акруглая. Так, кампазіцыя што першай, што другой работы выбудоўваецца вакол аб'екта адпаведнай формы. Трэба думаць, кола тут сімвалізуе і першапачатак, і нябесную сферу, і свяцілы і разам з тым як бы здае глабальны прыродны цыкл. У вочы кідаецца і тое, як неаднолькава мастакі ўяўляюць боскае алічча. Паводле Шагала, Тварэц — гэта добры касматы дзядзька ў доўгім балахоне (цалкам канкрэтны), які не саромеецца час ад часу паказацца людзям. У той жа час Далі разумее Бога Айца як грозную бясформенную масу чорнага колеру.

Дарэчы, нельга не заўважыць, што падчас работы над біблейскай серыяй славетны творца, прыкметна адышоўшы ад свайго фірменнага жывапіснага стылю, зрабіў крок да абстрактнасці, адцягненасці вобразаў. Дзе-нідзе ў работах нават адчуваюцца сляды прымянення аўтаматычнай творчасці, распаўсюджанай сярод мастакоў-сюррэалістаў. Чаго каштуюць толькі згаданае ўжо Стварэнне свету ў інтэпрэтацыі каталонца ці сюжэт сашэсця Анёла Гасподняга ў печ за Азарыяй, увасоблены класікам на адной з работ.

Традыцыйна кампанію карцінам вялікага майстра складаюць работы сучасных беларускіх мастакоў, натхнёныя яго творчасцю. Гэтым разам значную частку экспазіцыі займаюць творы, пазычаныя з калекцыі самаго Нацыянальнага цэнтру сучасных мастацтваў. У подпісах да экспанатаў — імёны такіх буіных айчынных аўтараў, як Аляксандр Родзін, Гаўрыіл Вашчанка, Канстанцін Вашчанка, Уладзімір Гладкевіч, Георгій Скрыпнічэнка і інш. Праглядзеўшы выстаўку суправаджаецца музыкой з яўнымі каталонскімі матывамі, якая настройвае на адпаведны лад. Да таго ж у адной з залаў пры дапамозе акулараў віртуальнай рэальнасці можна прагуляцца па знакамітых палотнах Сальвадора Далі!

Мікіта ШЧАРБАКОЎ

Стварэнне свету ў інтэрпрэтацыі Сальвадора Далі, 1963 г.

Канстанцін Касцючэнка «Ікона», 2005 г.

Гаўрыіл Вашчанка «Тэатр абсурду», 1997 г.

Вынікі назірання

Юбілейная выстаўка «Вабяць родныя прасторы» сябра секцыі жывапісу Беларускага саюза мастакоў Івана Козела працуе апошнія дні (да 3 ліпеня) у Рэспубліканскай мастацкай галерэі «Палац мастацтва». У экспазіцыі прадстаўлены жывапісныя работы мастака 1996—2022 гадоў, прысвечаныя архітэктуры і прыродзе Беларусі, — гэта 30 твораў, напісаных на напрацоўках падчас пленэраў. Ці атрымалася ў мастака перадаць пазнавальны вобраз і каларыт беларускага ландшафту? Ці спасціг ён філасофскую сутнасць навакольнага свету?

Так ці інакш, дакладна адно — мастак жыве ў свеце, які бачыць сваімі вачыма і адчувае сваім сэрцам. Нельга сказаць, што ён капіруе натуру (прынамсі, некаторыя гледачы падчас адкрыцця выстаўкі ўсклікалі: «Гэта ў Беларусі? Ці можа такое быць?»), адлюстроўваючы розныя станы прыроды, як і нельга адзначыць,

«Лошыца на стыку стагоддзяў», 2016 г.

што свет Івана Козела зусім не падобны на рэальны і такі блізка кожнаму беларусу (хоць і ў гэтым выпадку ніхто не збіраецца аспрэчваць наяўнасць фантазіі ў мастака). Як заўсёды, праўда пасярэдзіне: творца паказвае, здаецца, выключна сваю Беларусь. З аднаго боку — хто з нас не бачыў, напрыклад, знакаміты мянастыр над возерам у Жыровічах («Жыровіцкая святыня», 1999)? Хто не ведае пра царкву ў Сынкавічах — адзін з самых старых гатычных праваслаўных храмаў Беларусі («Царква ў Сынкавічах», 2009)? Хто не чуў пра Ракуцёўшчыну («На Ракуцёўшчыне лета», 2011)? Каго не вабіў старажытны і адначасова малады Лагойск («Лагойскі краявід», 1997)? Каго не зачароўвалі краявіды Навагрудчыны («Пагоркі Навагрудчыны», 2022)?

І з другога — пейзажы ў нечым непазнавальныя, можа, недзе «дадуманыя», яскравым прыкладам чаму служыць работа «Залатыя палі» (2016). Нечаканым і крышачку складаным для ўспрымання падаецца «Жнівень» (2009), палатно, на якім адлюстравана нешта нахштат хутара, абкружанага з усіх бакоў жывым полем. Магчыма, да такой ацэнкі скіроўвае не ў апошнюю чаргу «месцазнаходжанне» мастака,

«Прышла зіма», 2017 г.

своеасаблівы пункт назірання, размешчаны на ўзвышшы, што ўплывае на маштаб карціны. Варта толькі крыху яго ссунуць, спусціцца з гэтага ўзгорка, і карціна страціць уласціваю ёй чароўнасць, яе настрой кардынальна зменіцца не ў лепшы бок. Відаць, таму гэты прыём — любімы ў Івана Козела, пра што сведчаць «Зямля бацькоў» (2019), «Дзятлава. Выпаў снег», «Край Адама Міцкевіча» (абедзве — 1999), «Дзе ясна» (2014) і асабліва — «Квітнеюць ільны на Дзятлаўшчыне» (2021).

Нельга не заўважыць, што Іван Козел аддае перавагу дзялогу з папярэднікамі і сучаснікамі. Зразумела, мастацтвазнаўцы могуць паспрачацца пра першакрыніцы, але воку гледача заўважальны паралелі з матывамі палатнаў Леаніда Шчамялёва. Гаворка найперш пра карціну «Прышла зіма» (2017): паўсюль снег, каля ракі яшчэ відаць трава, на другім плане — даволі вялікая вёска. Аднак зусім іншыя складнікі звяртаюць на сябе ўвагу ў дадзеным кантэксце: мужчыны, якія пачынаюць паціху разбіраць сціргты, і конь, які падсілкоўваецца сенам. Менавіта апошні станавіцца цэнтральным вобразам карціны. Да таго ж прысутнічаюць тут прыглушаныя залатыя адценні, з якімі любіў працаваць народны мастак.

У творах можна прасачыць уплыў яшчэ аднаго знакамітага жывапісца — Барыса Аракчэева: у любові да прыроды ў стане спакою, ва ўвазе да яе непрыкметных

нюансаў, у прыняцці, здаецца, не зусім прывабных праўд рэчаіснасці. У гэтым рэчышчы прыгадваюцца работы «Лошыца на стыку стагоддзяў» (2016), «Зямля ў Арашанах. Кыргызстан» (1998) (работа стаіць асобна не толькі з-за абазначэння лакацыі), «Пейзаж з каровамі» (1999), розныя стылістычна, аднак такія блізкія па настроі з пейзажамі многіх беларускіх мастакоў.

Некаторыя палотны проста прасяца на параўнанне. Далёка хадзіць не трэба: «Вясковы матыў» (2010) Івана Козела нават кампазіцыйна вельмі падобны да твора Уладзіміра Трушына «Вечар» (1974), які зараз экспануецца на выстаўцы «Ступені майстэрства» ў Нацыянальным мастацкім музеі. Многія пейзажы па гучанні супадаюць з найлепшымі жывапіснымі работамі Вітала Цвіркi. А ўжо згаданая «Зямля бацькоў» паведамляе коды столькіх твораў, што і пералічыць немагчыма. Аматыры могуць уявіць. Здаецца, Івана Козела такія параўнанні ні ў якім разе не пакрыўдзяць

«Зямля бацькоў», 2019 г.

і не засмуцяць. Па ўсім відаць, што мастак — традыцыяналіст і прыхільнік падобных твораў, класікаў і сучаснікаў. З усяго гэтага багацця нам застаецца толькі ацэньваць, параўноўваць, выбіраць. Дазваляе гэта рабіць, дарэчы, яшчэ адна выстаўка ў Палацы мастацтва — да юбілею з дня нараджэння Янкі Купалы і Якуба Коласа. Там прадстаўлены краявіды і аўтарства Івана Козела родных мясцін класікаў.

Так ці інакш, дакладная яшчэ адна акалічнасць: мастак сціпла і стрымана стварае асобны ідэальны свет, у якім не знайсці патокаў людскога тлуму. У прадстаўленых на выстаўцы «Вабяць родныя прасторы» работах не бачны горад, а прысутная вёска поўніцца нештамілікімі жывымі істотамі. І яны заўсёды здалі. Ці то стараюцца не перахкаджаць мастаку, ці то аўтар сам не імкнецца наблізіцца да іх, а толькі ўглядаецца і захоўвае ў памяці.

Югенія ШЫЦЬКА

Пераадолець, каб дамагчыся

У 75-гадовы юбілей Мінскага дзяржаўнага мастацкага каледжа імя Аляксея Глебава найлепшыя дыпломныя работы навучэнцаў прадставілі ў Нацыянальным мастацкім музеі Беларусі. Паўтара дзясятка твораў сёлетніх выпускнікоў устаноў можна было ўбачыць, на жаль, толькі тыдзень.

Адкрыццё невялікай выстаўкі супала гэтым разам з уручэннем дыпламаў, якое прайшло ў сценах галоўнага мастацкага музея краіны. Месца выбрана невяпадкова — тут размешчана экспазіцыя «Ступені майстэрства», прымеркаваная да 75-годдзя ўстановаў і 120-годдзя з дня нараджэння Аляксея Канстанцінавіча Глебава (пра яе мы ўжо згадалі). Да таго ж мастацкі ўзровень адпавядае: сярод выпускнікоў — лаўрэаты спецыяльнага фонду Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь па падтрымцы таленавітай моладзі, творцы, якія імкнуцца стаць паўнапраўнымі ўдзелнікамі сучаснага мастацкага працэсу.

— Гэта знакавая падзея не толькі для выпускнікоў, але і для гісторыі нашага нацыянальнага мастацтва, — адзначыў падчас урачыстасці дырэктар Нацыянальнага мастацкага

музея Уладзімір Пракапоў. — Галоўнае пажаданне нашай творчай моладзі — знайсці сябе ў жыцці і рухаць краіну наперад, папаўняючы залаты фонд айчызнага мастацтва.

Завітаў на ўручэнне дыпламаў і адзін з першых выпускнікоў «Глебаўкі», народны мастак Беларусі Іван Міско, які выступіў гэтым разам у якасці магьвятара: — Аднойчы патэлефанавала жанчына з пытаннем: «Ці можна прыйсці да вас з сынам, які хоча паступаць на скульптура?» Адказаў: «Калі ласка...» Папілі чаю, закусілі. Неўзабаве кажу:

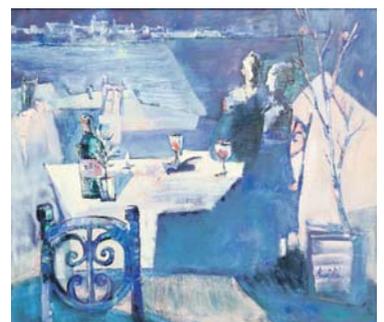

Ксенія Якімава «Горад у снах», 2022 г.

«Гальштук насіць няма калі, зарплаты няма, выхадных няма, рукі пастаяна ў гліне, і ты кожны дзень павінен быць у працы...» Паслухала тая жанчына і сказала: «Не, тады мы паступаць не будзем». Прайшло шмат часу, а я пастаяна думаю: ці правільна тады казаў? Цяжкасці пераадольныя. Але вучыцца трэба ўсё жыццё, тады дасягнеш сапраўднага поспеху.

Павіншаваць навапечаных твораў і ўручыць дыпламы прыйшлі таксама заслужаныя артыст Расіі, кіраўнік Дзяржаўнага камернага аркестра Беларусі Юген Бушкоў (яго, дарэчы, найбольш зацікавіў твор Алісы Коласавай «Антонія Вівальды. Музыка Венецыі»), дырэктар Рэспубліканскай гімназіі-каледжа пры Беларускай дзяржаўнай акадэміі музыкі, лаўрэат міжнародных конкурсаў Аляксандр Палякоў, народная артыстка Беларусі, салістка Вялікага тэатра Ніна Шарубіна, старшыня Беларускага саюза мастакоў Глеб Отчык. Апошні і сам атрымаў падарунак да дня нараджэння — сярэюўскі шарж «Прамоўца» ад Святань Рыжыкавай.

— Калі ўважліва паглядзець на работы, прадстаўленыя ў часовай экспазіцыі, то можна ўбачыць глыбіню, дзіўную

Ульяна Маслава «Кафэ: ноч», 2022 г.

для аўтараў 17—18 гадоў, — заўважыў падчас адкрыцця дырэктар «Глебаўкі» Аляксандр Шантаровіч. — Патэнцыял вялікі, рэалізацыя можа адбыцца ў розных кірунках мастацтва. Упэўнены, што нашы выпускнікі будуць адрозніваць высокае і таленавітае ад пасрэднага і нізкага. Гэта важна для жыцця.

На дадзеным жа этапе можна падкрэсліць тое, што большасць маладых мастакоў, прынамсі, жывапісцаў, пакуль схільны да традыцыйных тэм. У неабходнасці перамясцілі ў мастацтва іх, што надзвычай важна, пераканалі. Найбольш яркія станючыя прыклады — творы «Пад аблокамі (кампазіцыйны партрэт Ф. Рушчыца)» Алы Несцяровіч, «Дзяды» Марыі Шыцько, «Элегія» Ксеніі Летавай, «Кафэ: ноч» Ульяны Маславай, «Горад у снах» Ксеніі Якімавай. Кожная з работ — надзейны трамплін у будучыню, якой бы яна ні была.

Югенія ШЫЦЬКА

Паяднаць космас і мелас

Ці задумваліся вы, з якім гукам вяртлявая камета праносіцца міма Сонца? Альбо калі велікану Юпітэру давялося б заспаваць, то, па-вашаму, як гучалі б тым спевы?.. Між іншым, шукаць адказы на падобныя пытанні трэба ў Мінскім планетарыі! Нарэшце паучыць, як гучыць нябесная Ліра, можна на ведаўшы адзін з канцэртаў салістаў Дзяржаўнага акадэмічнага сімфанічнага аркестра «Музыка сусвету», якія стартвалі пад купалам на гэтым тыдні. Аб нюансах арганізацыі цікавага мерапрыемства нам распавёў дырэктар Мінскага планетарыя Аляксандр Мікуліч.

— Калі ўпершыню загучала «Музыка сусвету»?
 — Канцэртны салістаў Дзяржаўнага акадэмічнага сімфанічнага аркестра Рэспублікі Беларусь у планетарыі дагэтуль не праводзіліся. Разам з тым класічная музыка гучыць у нашай зале рэгулярна. Можна ўспомніць, напрыклад, нядаўнія канцэрты, зладжаныя ў рамках праекта *AstroArt*, альбо цэлую серыю імпрэз пад назвай «Музыка і зоркі». Акрамя таго, мы актыўна супрацоўнічаем з Духавым квінтэтам Вялікага тэатра Беларусі пад кіраўніцтвам Дзіяны Гантарэнькі.
 Зрэшты, нярэдка праходзяць на базе нашай установы і канцэрты музыкі электроннай. Трывалыя стасункі звязваюць планетарыі з Андрэем Апановічам, аўтарам электроннага праекта «Triangle». Заўважу, у Мінску вельмі шмат цудоўных музыкантаў, каго можна запрашаць у нашу незвычайную прастору. І такая музыка ў спалучэнні з зоркамі заўсёды ўспрымаецца вельмі цікава.

— Адкуль увогуле з'явілася ідэя паяднаць музыку і космас?
 — Паўтарыся, музычна-касмiчныя вечары праходзяць у нас далёка не першы год. Насамрэч, як толькі ў планетарыі з'явіліся найноўшыя лічбавыя праекцыі, мы зразумелі, што такі фармат можа быць запатрабаваны глядачом. Відовішча, як ні круці, незвычайнае. Прыгожая музыка, паўнакучальныя візуалізацыі — паўнавартаснае музычнае шоу!
 Тым больш што канцэрты падобнага роду ладзяцца ў планетарыях па ўсім свеце: у ЗША, у Германіі, у Японіі... У Санкт-Пецярбургу, напрыклад, таксама ёсць вялікі планетарый, у якім даўно праводзяцца канцэртныя мерапрыемствы. Так што, хаця для беларускай публікі ўсё гэта і было ў навіну, першаадкрывальнікамі мы не сталі.
 — Якім жа чынам пабудаваны працэс і хто адказвае за фарміраванне музычнай праграмы?
 — Ініцыятарам заўсёды выступаюць выканаўцы, якія самі да нас прыходзяць. Калі музыканты адчуваюць, што іх музыка блізка да космасу, а прастора планетарыя

і падабаецца, то могуць звярнуцца з прапановай. Прычым творцы самі фарміруюць рэпертуар зыходзячы з асноўнай тэматыкі. Звычайна творы падобны спецыяльна пад «касмiчную прастору».

Хаця сцэны як такой у нас няма, перад глядачамі разгарнулася невялікая пляцоўка, на якой могуць размясціцца адначасова да сямідзесяці музыкантаў. Падчас канцэртаў, што ладзяцца гэтымі днямі, будзе адно выступленне, у якім задзейнічана дзевяць выканаўцаў. Натуральна, вялікі аркестр у нашу залу не ўмесціцца, таму яна больш падыходзіць для камерных калектываў.

— Наколькі акустычныя ўласцівасці планетарыя прыдатныя для падобнага роду мерапрыемстваў?

— Прафесійныя музыканты, якія іграюць жывую музыку, кажуць, што акустыка ім падабаецца. Некаторыя параўноваюць яе з акустыкай у храмах. Відавочна, такі эфект дасягаецца дзякуючы купалу, гук факусецца вельмі цікавым чынам. Напэўна ж, планетарый адрозніваецца ад залаў у філармоніі, але акустыка задавальняльная. Да таго ж для музыкантаў-электроншчыкаў у нас усё падрыхтавана. Зала абсталявана акустычнай сістэмай версіі 5,1, якая дазваляе дасягнуць эфекту аб'ёмнага гучы.

— А што наконт відэасуправаджэння?

— Гэтым ужо займаемся непасрэдна мы. Праграму паўнакучальнага кіно падбіраем пад канкрэтны творы. У нас ёсць калекцыя відэаролікаў акурат на такія выпадкі — кароценькія касмічныя відэа. Папярэдне з іх вылучаюцца такія, каб супадалі з музыкай па дынаміцы, па працягласці. Ужо падчас рэпетыцый абіраецца канчатковы варыянт.

Штодзённую афішу ў нас складаюць у асноўным пазнавальныя, навукова-папулярныя фільмы, а такія ролікі мы выкарыстоўваем рэдка. Пераважна гэта касмічныя сцэны, хаця маюцца сярод іх і здымкі зямной прыроды. Пад музыку наведвальнікі назіраюць космас, зорнае неба альбо, напрыклад, вядомыя фатаграфіі тэлескопа Хабла, размешчаныя ў адкрытым доступе.

— Трэба думаць, падзея выклікае цікавасць...
 — Так, сапраўды! Квітка на першыя канцэрты ў рамках «Музыкі сусвету» былі распраданы задоўга да іх пачатку. Амаль выкуплены квітка на 6-е чысло, зусім няшмат месцаў засталася на канцэрт, які адбудзецца 7-га. Цяпер на хвалі такога поспеху нават абмяркоўваем з музыкантамі перспектыву правядзення дадатковых выступленняў, увядзення другіх сеансаў у апошнія дні мерапрыемства. Усё ж ахвотных сапраўды вельмі шмат!

Гутарыў Мікіта ШЧАРБАКОЎ

Фота з сайта amazonaws.com

Культура выканання

Апошнім часам канцэртнае жыццё ў сталіцы прыціхла — прынамсі, знаковых падзей ці гучных прэм'ер не было даўно. Няшмат гастроляў розных спевакоў і калектываў, традыцыйныя практы-фестывалі таго ж Вялікага тэатра, вечары музыкі каля Ратушы — збольшага гэтым некалькі месяцаў радуецца аматара класічнай ці сучаснай музыкі, а лета ўвогуле не абяцае быць насычаным. Сярод тых, хто заўсёды стараецца зацікавіць і не пакінуць слухача ў адзіноце, — Беларуская дзяржаўная філармонія. Што яна прадставіла нядаўна і чым пацешыць у найбліжэйшы час?

Яшчэ 29 мая выдатным выступленнем закрыў канцэртны сезон заслужаны калектыв Рэспублікі Беларусь Дзяржаўны камерны аркестр. На сцэну выйшлі галоўны дырыжор — заслужаны артыст Расіі Яўген Бушкова, а таксама салісты з Расіі Мішэль Бушкова (скрыпка), дачка музыканта, і Дзяніс Валішын (альт), які дэбютаваў на сцэне Белдзяржфілармоніі. Падчас канцэрта дырыжор калектыву закрываў тэму пераемнасці ў музыцы і расказаў пра ўзаемасувязь твораў некаторых кампазітараў: пра адзінства сімфанічнага матэрыялу, ідэй, якія прыходзілі да творцаў розных перыядаў... Праграму распачала ўверцюра Ёзэфа Гайдна да оперы «Незаселены востраў», працягам ёй паслужыла канцэртная сімфонія Вольфганга Амадэя Моцарта мі-бемоль мажор для скрыпкі і альту з аркестрам, а завяршыла вечар сімфонія № 5 сі-бемоль мажор Франца Шуберта. Дарэчы, і музыкантаўці сцвярджаюць, што сімфонія № 5 — гэта вынік пераасэнсавання аўтарам спадчыны Моцарта, у тым ліку *Sinfonia concertante*, адзначаючы выключную суразмернасць формы твораў, яснасць вытанчаных мелодый. Між тым датай стварэння (1779 год) твор Моцарта звязаны з уверцюрай да оперы «Незаселены востраў» Ёзэфа Гайдна. Вядома, што кампазітары сябравалі і час ад часу музыцыравалі разам.

Да 30-годдзя дыпламатычных адносін Расіі і Беларусі «Музычнае падарожжа» ў межах юбілейнага турні зладзіў у нашай філармоніі камерны ансамбль «Салісты Масквы». Салістамі сталі Андрэй Паскробка (скрыпка), Кірыл Краўцоў (скрыпка), Міхаіл Фейман (скрыпка), Андрэй Усаў (альт) і Віталій Астахаў (альт). Мастацкі кіраўнік і галоўны дырыжор — народны артыст СССР Юрый Башмет. У гэты вечар ён выступіў у дзвюх ролях — дырыжора і саліста. У праграму ўвайшлі творы кампазітараў розных эпох: Джакіна Расіні (саната № 3 до мажор для струннага квартэта), Эдварда Грыга (дзе нарвежскія мелодыі для струннага аркестра), Энры Лалашвілі (адажыя «Настальгія» для альту і струнных), Тору Такеміцу (блюз, вальс) і многія іншыя. Між тым падчас прэс-канферэнцыі перад выступленнем, расказваючы пра асаблівасці канцэртнай праграмы, Юрый Башмет адзначыў, што трэба імправізаваць, каб музыка жыла, нават у тым творы, які сто разоў выконваўся. «Калі музыка будзе заплаванана як штამп, гэта можа аказацца несвоечасовым, ненадзейным і не захапляльным, у тым ліку і для выканаўцы. Таму ў творах, якія шмат разоў выконваліся, бярэцца крыху іншы тэмп, акордыка, — растлумачыў маэстра і дадаў: — Публіка падчас слухання таксама павінна працаваць. Але важна не перагружаць яе,

Фота Кастуся Дробова

Дзяржаўны акадэмічны сімфанічны аркестр Беларусі.

каб гэта не аказаўся апошні канцэрт у іх жыцці. А раптам мы страцім новага Моцарта або Штакавіча? Прыйдзе, стае фармальнае выкананне і назаўсёды забудзе пра існаванне канцэртаў класічнай музыкі».

Пасля маштабнага канцэрта Белдзяржфілармонія запрашала на заключны ў серыі канцэрт Дзяржаўнага

Фота BertA

Юрый Башмет падчас канцэрта «Музычнае падарожжа».

акадэмічнага сімфанічнага аркестра Беларусі. Як адзначылі ва ўстанове, цыкл «Класіка для ўсіх» няўменна збіраў поўную залу: глядачы былі ўдзячныя за тое, што калектыву выконваў у тым ліку незаслужана забытыя шэдэўры. Тым вечарам слухачы сустрэліся з галоўным дырыжорам — народным артыстам Беларусі Аляксандрам Анісімавым, салісткамі Ірынай Крыкуновой (сапрана) і Ілонай Сідаровіч (фартэпіяна), нядаўнай дэбютанткай. А на гэтым тыдні адбыўся канцэрт «Symphonic Drive Orchestra: crossover concert», дзе гучалі кампазіцыі класічнага красавера, джаза і кінамузыкі. Дырыжор — Вячаслаў Бартоўскі.

Калі не лічыць нешматлікіх сустрэч са слухачамі, наперадзе ў Беларускай дзяржаўнай філармоніі невялікі адпачынак перад адкрыццём новага сезона. Аднак перад гэтым яна прадставіць «Вар'яцкі дзяснёк» — фантазію па матывах оперы Моцарта «Вяселле Фігаро». Сімфанічны аркестр філармоніі вяртаецца да традыцыйнага вяртання ў канцэртным выкананні, у так званай форме *semi-stage*. Да 95-годдзя ён вырашыў успомніць паспяховае выкананні папулярных опер («Аіда», «Аланта», «Замак Сіняй Барады» і іншыя). Цяперашняя інтэрпрэтацыя шэдэўра «Вар'яцкі дзяснёк, або Жаніцтва Фігаро» — праект з новымі складнікамі. Першы — да ўдзелу ў спектаклі запрасілі студэнтаў і аспірантаў Акадэміі музыкі (гэта іх дэбют на прафесійнай сцэне і першы вопыт работы з Дзяржаўным акадэмічным сімфанічным аркестрам). Другі — своеасаблівы, вольны погляд на класічны тэкст і лібрэта оперы, бо дзеянне перанесена ў наш час. Спектакль ідзе на італьянскай мове, для глядачоў прадугледжана праграма з кароткім зместам сюжэта. У Вялікай канцэртнай зале Белдзяржфілармоніі іх чакаюць 7 ліпеня.

Яўгенія ШЫЦЬКА

Легенды спадарожнічалі яму ўсё жыццё. Не пакінулі ў спакоі і пасля адыходу ў вечнасці. Пра мужнасць і адвагу і адначасова непрадказальнасць паводзін апавядаецца такое, у што часам верыцца з цяжкасцю. Аднак усё гэта праўдзіва. Хоць бы тое, што, калі быў яшчэ паручнікам, яго паблагліва паляпаў на плячы ўсёмагутны фаварыт Кацярыны II Грыгорый Пацёмкін. Падобнае «святлейшы» дазваляў сабе толькі тады, калі хтосьці яму асабліва спадабаўся. Легендай стала месца і яго, Якава Кульнева, нараджэння і смерці.

і імклівы, што французы разгубіліся. Размахваючы шаблямі налева і направа, кулянеўцы ўпэўнена грамілі іх і, нягледзячы на колькасцю перавагу праціўніка ў некалькі разоў, прарвалі акружэнне. Аб тым, якой нялёгкай цаной даўся гэты прарыв, пазней засведчыў Дзяніс Давыдаў: «1807 года, 2-га чэрвеня азнаменавана было наймавернай смеласцю, наймавернымі намаганямі войскаў нашых, і пры ўсім тым гэты дзень быў днём бяготным для нашай зброі».

Вялікую вядомасць Кульнеў набыву ў час руска-шведскай вайны 1807—1809 гадоў.

Жаночы чаравічак з шампанскім

Настрой у жыхароў шведскага горада Якабштата быў гнятлівы: вайна

Перад гэтым важным паходам распадарзіўся выдаць кожнаму чыстую бялізну і анучы для абутку. Сам павёў усіх у лазню. Калі ж добра папарыліся, з крыкам «У здаровым целе — здаровы дух!» першы выскачыў у чым маці нарадзіла на мароз. З разгону кінуўся ў гурбу. Пачаў расцірацца снегам, раз-пораз ныраючы ў яго з галавой. Побач з камандзірам весяліліся, дурэлі, гарэзнічалі, як малыя дзеці, салдаты і малодшыя афіцэры.

Раніцою жа, калі небасхіл пачаў толькі святлець, жыхары Грысельгама і мясцовы гарнізон спалохана глядзелі ў бок мора. Адтуль з дзікімі крыкамі, размахваючы шаблямі і кінкамі, несліся кавалерысты. Усё адбылося настолькі нечакана, што шведы без бою склалі зброю. Да Стакгольма заставалася ўсяго верстаў сто. Герцаг Зюдэрманландскі, які па-

Любімец Напалеона і развязаныя языкі

Ярка старонка ў біяграфіі Кульнева — Айчынная вайна 1812 года. У студзені 1811-га Кульнева прызначылі шэфам Гродзенскага гусарскага палка, што ўваходзіў у склад 1-й арміі пад камандаваннем Міхаіла Барклая-дэ-Толі. Але непасрэдным начальнікам Якава Пятровіча быў Пётр Вітгенштэйн, чалавек марудны і нерашучы. Асабліва ў прыняцці якіх-небудзь важных рашэнняў. У некаторых выпадках даводзілася дзейнічаць і за яго.

Так адбылося і 10 чэрвеня 1812 года пад Вількамірам, калі ар'ергард дагнаў часці Удзіно. Бой працягваўся каля васьмі гадзін. З расійскага боку ў ім, акрамя кульнеўцаў, удзельнічала ўсяго

Дзе нарадзіўся, там і загінуў

Тры курыцы... з адной

Паводле энцыклапедыі, на свет з'явіўся 25 ліпеня 1763 года ў колішнім Казельскім павеце Калужскай губерні. Па сямейным паданні, у ноч з 24 на 25 ліпеня 1763-га па старым стылі ў былой Віцебскай губерні, на паштовай станцыі Сівашына. Па іншай версіі — нарадзіўся пад ёлкамі паблізу Люцына, куды бацькі дабіраліся з Полацка.

На Віцебшчыне прайшло і яго маленства. Скончыўшы Сухапутны шляхецкі кадэцкі корпус з сярэбраным медалём, за кароткі час змяніў некалькі месцаў службы. А ў 1806 годзе трапіў у новасфарміраваны Гродзенскі гусарскі полк.

Стаўшы імператарам, Павел I уласноручна распісаў, колькі і якіх страў павінен ужываць кожны вайсковец у залежнасці ад звання. Маёру, а Кульнеў ужо даслужыўся да яго, прадпісвалася тры. Неаднойчы Павел I завітваў у часці з праверкай. Неяк трапіў і ў полк, у якім служыў Якаў Пятровіч. На сталае ўбачыў курыцу.

— Гэта добра, — пахваліў яго, — а што яшчэ еў?

Выцягнуўшыся па стойцы «смірна», Кульнеў выпаліў на адным дыханні:

— Ваша вялікасць, курыца была і на першае, і на другое, і на трэцяе!

— Чаму не выконваеш мой загад?! — павысіў голас Павел Пятровіч.

— Вінаваты, ваша вялікасць! — прагучала ў адказ, — але гэта тры курыцы...

— Як тры?!

— Спачатку паклаў я плазам, крыху адкусіў. А потым паставіў рабом. А цяпер ем тое, што засталася.

Павел I засмяяўся:

— Як ты пасля гэтага ў сядле трымаешся?

— Упэўнена, ваша вялікасць! Нам, гусарам, не прывыкаць.

Магчымае ў немагчымым

Не прывыкаць Кульневу было і ваяваць. Драгунскія і гусарскія часці з'яўляліся элітнымі і дзейнічалі, як правіла, на самых адказных участках, калі неабходна было ці хутка разграміць ворага, ці загінуць самім. Нездарма французскі генерал Ласаль гаварыў: «Гусар, які не забіты ў трыццаць гадоў, — не гусар, а дрэн!» Аднак большасць гусараў не пра смерць думалі, а пра перамогу. А Кульнеў быў гусар з гусараў.

Гэта ён, падпалкоўнік ужо, засведчыў у вясной 1807 года ў час баёў авангарда войска Пятра Баграціёна з корпусам французскага маршала Мішэля Нэя, які адыходзіў ад горада Гутштата. У выніку таго, што камандуючы арміяй Лявонцій Бенінгенс своечасова не выбраў правільных кірунак марша, французы акружылі полк.

Склалася катастрафічная сітуацыя. Было толькі два варыянты: альбо поўны разгром, альбо палон. Ні першы, ні другі не падыходзілі. Якаў Пятровіч сабраў вакол сябе сваіх гусараў. Нічога не хаваў ад іх, расказаў усё як ёсць. Для пэўнасці запытаўся:

— Праўдзёся?

— Праўдзёся!

З крыкам «Наперад!» на сваім верным кані, з шабляй наперавес, першым панёсся ў бок праціўніка. След за ім магутнай лавінай з крыкамі «ўра!» рушылі дзясяткі гусараў. Націск быў настолькі нечаканы

Якаў Кульнеў.

працягваецца. Каб неяк расслабіцца, многія паспяшаліся ў карчму. Раптам дзверы рэзка расчыніліся. У праёме стаіў высачэзны мужчына з зарослым, як у мядзведзя, тварам. Яго вейкі пакрываў, не паспеўшы расцаяць, іней, з барады знісалі ледзяныя. Прычасаныя бакенбарды таксама былі заснежаны.

— Рускі! — спалохана закрычалі жанчыны.

Незнаёмец упэўнена зрабіў некалькі крокаў у іх бок і хтосьці прамовіў, паказваючы то на адну, то на другую... Калі ўбачыў красуню з красунь, паклікаў да сябе. Акінуўшы позірк — ужо нават не суровым, а нейкім непрыхавана нахабным — пачаў разглядаць яе, быццам рыхтуючыся... распрануць.

Вочы велікана затрымаліся на яе аголенай шыі, слізганулі ніжэй, дзе пад апраткай праступалі тугія грудзі. Нарэшце яго позірк спыніўся на элегантных чаравічках. Кінуўся да прыгажуні. Ухапіўшы яе левай рукою за стан, нагнуўся, а правай зняў з нагі жанчыны чаравік. Паставіў яго на стол, хуценька адкаркаваў адну з бутэлек, і пеністае віно напоўніла яго да краёў. Паднёс чаравік да вуснаў і на адным дыханні асушыў, а пасля пацалаваў абцас. Вярнуўся да ашалоmlенай красуні, элегантна пакланіўся і надзеў чаравік ёй на нагу. Пасля пад усеагульняны позірк прысутных запрасіў яе на танец.

Гэта была прыгожая пара.

Перад жыхарамі Якабштата паўстаў ва ўсёй сваёй неўтаймаванасці характару адзін з самых смелых афіцэраў расійскай арміі, генерал-маёр кавалерыі Якаў Кульнеў.

Пралік жорсткай чараўніцы

Асабліва вызначыўся пры пераходзе па ледзе Батнічнага заліва на Аландскія астравы для паспяховага наступлення на Стакгольм. Тады ўзначальваў авангард корпуса Пятра Баграціёна. Быў люты 1809 года. Вершнікі, быццам здані, вырваліся са снежнага ўрагану. Следдам паказаліся іншыя войскі. Кідаючы артылерыю, боепрыпасы, шведы пачалі адступіць. За восем дзён Аландскія астравы былі поўнаасцю заняты. Заставалася прабрацца на процілеглы бераг.

сла перавароту захапіў уладу, паспяшаўся папрасіць міру, што быў падпісаны 5 верасня 1809 года. Паводле яго, да Расіі адыходзіла Фінляндыя.

Слава пра Кульнева пасля гэтага разнеслася па ўсёй Расіі. Дайшла і да «мадэмуазель Г. Пул...й». Хто яна, па сёння — загадка. У лістах да яе ўжываў самыя цёплыя, пшчотныя словы, але ніколі не назваў ні імені, ні поўнага прозвішча. Гэтая мадэмуазель ставілася да яго стрымана. Аднак цяпер змяніла свае адносіны. Іагова была выйсці замуж. Толькі пры ўмове, што ён пойдзе ў адстаўку. На гэта адказаў так: «Повторяю вам еще, что ничто на свете, даже сама любовь, которую к вам питаю, не возмoжет никогда отвратить меня от сердечных ощущений беспредельной любви к отечеству... и что, поступив иначе, я заслуживал бы более ваше презрение, нежели любовь... Прощайте, любезная и жестокая очаровательница, будьте здоровы и вспоминайте иногда о верном вшдем друге».

Заваёўнік, але высакародны

Руска-шведскае вайна паспрыяла надзвычай хуткаму кар'ернаму росту Кульнева. Дзевяць гадоў службы, каб стаць ротмістрам. Трынаццаць знаходзіўся ў званні маёра. А шлях ад падпалкоўніка да генерал-маёра прайшоў менш чым за два гады. Аднак не менш унікальна тое, што назаўсёды застаўся ў памяці шведскага і фінскага народаў. Гэта пры тым, што для іх з'яўляўся заваёўнікам.

Калі ўваходзіў са сваімі гусарамі ў старадаўні фінскі горад Аба, яго віталі ўсе жыхары. Ведалі: не пакрыўдзіць. Ды і бялізласна карае тых, хто жорстка абыходзіцца з палоннымі. Пра гэта ведалі і шведскія гусары. Трапіўшы ў складаную сітуацыю, яны крычалі па-французску:

— Koulnef, Koulnef, sauvez-nous la vie! (Кульнеў, Кульнеў, выратуй нам жыццё!) Пасля вайны ў гэтых краінах нават з'явіліся граверы з яго партрэтамі. На адной з іх Якаў Пятровіч адлюстраваны з хлапчуком, які прымасціўся ў яго на каленях. Гэта хлапчук пазней стаў знакамтым шведска-фінскім паэтам Ёханам Людвігам Руненбергам.

два пяхотныя, тры кавалерыйскія палкі. Іх падтрымлівалі толькі некалькі гармат. З французскага — амаль трэць галоўных сіл Удзіно. Ды яшчэ па меры падыходу далучаліся свежыя сілы. Адышлі толькі тады, калі французам нанеслі вялікі ўрон.

Дарэчы, дзякуючы Якаву Пятровічу, быў палонены першы французскі генерал, ды яшчэ і любімец Напалеона, Сен-Жэні. Калі прывялі яго, пачаў пагражаць.

Кульнеў узарваўся:

— Не забываецца, хто вы цяпер! — са злосцю сарваў з яго пояса шпагу: — Далеішая гаворка з вамі будзе ў Маскве!

— Напалеон гэтага так не пакіне, — працягваў запалохваць Сен-Жэні.

— У Напалеона будзе гэтакі ж самы лёс!

Дарэчы, Напалеон называў яго лепшым генералам рускай кавалерыі.

Сярод палонных французаў было нямала і ніжэйшых афіцэрскіх чыноў. Іх размясцілі ў манастэры, дзе знаходзілася яго штаб-кватэра. Загадаў пачастваваць найлепшымі вінамі і падслухаць іх размовы. Высветлілася, што Удзіно, заняўшы Полацк, рухаецца на Себеж, каб абысці корпус Вітгенштэйна справа, а герцаг Макдональд — злева. Калі б задуманае ўдалося, рускія часці былі б цалкам разгромлены.

Клясціцы — гонар усёй вайны 1812-га

Вітгенштэйн загадаў Кульневу ўзначаліць авангард корпуса. У яго, акрамя гусарскага, увайшлі яшчэ казацкі полк, два егерскія і коннай артылерыі. Каля Клясціцаў з ходу ўступілі ў бой. Французы адступілі. Гэта стала першай значнай перамогай у вайне 1812 года. Аднак Якаў Пятровіч не ведаў, што асноўныя сілы праціўніка непадалёку. З флангаў атакавала пяхота. З фронту ўдарылі карэчцы.

З цяжкасцю прарваўшы варажае каліцо, адыходзілі да Сівашына.

— Ратавацца трэба, генерал! — нагадаў ад'ютант Іван Нарышкін.

— Уцякаць?! Кульнеў ніколі не ўцякаў з поля бою!

Злез з каня, паволі пакрочыў да берага. Раптам запытаўся:

— І ніводнай гарматы не засталася?

— Усе пакінуты.

— Я б сам паслаў падарунак фран...

Дагаварыць не паспеў. Прыляцела варажае ядро і адарвала яму ногі.

— Сволачкі! — вылаяўся, і да Нарышкіна: — Бяры мае ўзнагароды. Не хачу, каб ведалі, што забілі самога Кульнева. Хутчэй загарні мяне ў салдацкі шынель. Хачу памёрці як салдат...

Ёсць і іншая версія. Француз Марбо запэўніваў, што бачыў, як Кульнева ўдарам шаблі ў горла забіў адзін з напалеонаўскіх стралкоў.

На другі дзень каля вёскі Сівашына Якаву Пятровічу аддаваліся апошнія воінскія ўшанаванні. У 1831 годзе яго прах з прыдарожнай магілы перанеслі ў вёску Ільзенберг Рэжыцкага павета (цяпер тэрыторыя Латвіі), дзе знаходзіўся маейтак яго брата Івана.

Простыя рэчы

Калекцыя на старонках памяці

Журналістка, выкладчык кафедры літаратурна-мастацкай крытыкі факультэта журналістыкі БДУ, карэспандэнт газеты «Звязда» Ларыса Цімошык распавядае гісторыі з уласнага жыцця і сямейнага архіва. Яны пра тое, што дапамагае ўтрымацца ў складаных абставінах і захаваць унутраны стрыжань на суперакняпростым выпрабаванні.

Пра анёла ў дарозе

Калекцыянірую я цуды: з тых, што адбываюцца са мной, а калісьці адбыліся і з маёй сям'ёй. Шмат было сітуацый, калі цуд урагоўваў мяне і калі ўдавалася ўратаваць праз цуд бацькоў. Сітуацыі бывалі і безнадзейныя, але ў выніку ўсё заканчвалася добра, як быццам мне казалі: жыві!

Пра тое, што цуды маюць у жыцці месца, зразумела яшчэ студэнткай.

Самы першы цуд са мною здарыўся, калі пасля сесіі вырашыла наведаць Жыровічы і... Засталася там на ўсе зімовыя канікулы! Паехала на журналістыку з намерам напісаць пра гэтае месца. Мяне сустрэлі, пасялілі ў адной з паломніцкіх келляў. Хоць выгляд мой быў далёкі ад кананічных манастырскіх правілаў, ніхто не рабіў заўваг, не асудзіў... Да мяне добра ставіліся, і на наступны дзень я сама пераапрундалася ў патрэбнае адзенне. Паўсюль хадзіла, п'якла з паслушнікамі прасфоркі, была сведкай, як служачы Богу, — убачыла іншы свет, іншых людзей з іншымі каштоўнасцямі. Гэта перавярнула мой светапогляд... Тагачасны настаяцель манастыра архімандрыт Гурыл на развітанне сказаў: «Анёла ў дарогу!» Прывязджаю на Слонімскай вакзал — а там стаіць вялізная чарга па квіткі, якіх няма — з'ехаць немагчыма... І раптам падыходзіць чала-

Фота Каастаны Дробава.

Ларыса Цімошык.

век і кажа: «Можна, каму трэба на Мінск?» Усе ў нерашучасці маўчаць, а я думаю: мне ж анёла пажадалі! Так і паехала на легкавіку з тым чалавекам — ён вёз свайго бацьку ў лякарню. З мяне не ўзялі грошай, падвезлі пад самы інтэрнат — гэта была самая цудоўная мая паездка! На ўзнёсласці думала: анёл — са мной, значыць, усё — жалезна! Потым падобных цудаў было шмат: я адчувала каштоўнасць жыцця і зразумела, што толькі анёл ці вышэйшыя сілы ратуюць мяне і маіх блізкіх...

Пра карані

Вельмі шмат значыць род, родавыя сувязі. Бабуля па маме пражыла доўгае жыццё — 95 гадоў, і гэта таксама цуд! Яна дажыла да майго нараджэння, няньчыла мяне і спакойна памерла пасля таго, як выкапала бульбу. Жыла бабуля Марыся з адчуваннем вялікага болю. Адна з яе дачок, Ганна, была жонкай партызана. Яго злавілі немцы, а ўсю сям'ю паказалі на пакаралі на плошчы ў вёсцы. Пяцёра

дзетак, малодшаму з якіх было паўтара года, і жонку, каб ён выдаў распелнікаў, білі, а потым на яго вачах расстралялі... Яго павесілі. Усіх закапалі... Вяскоўцы распавядалі, што зямля там калыхалася некалькі дзён. Відаць, паміралі не адразу...

Як пасія такога жыць? Ёй даваліся сілы на гэтае жыццё — бо ўсю сябе яна аддала ўнукам і праўнукам, тым, якія засталіся. Не склала рукі з адчуваннем, што ўсё для яе скончана пасля страшнай трагедыі... Да вайны муж яе з'ехаў на заробкі ў Злучаныя Штаты і прапаў без вестак, але яна яго памятала і да апошніх дзён мела пры сабе фотакартку. Яе страты давалі ёй сілы жыць для іншых. Калі чалавек разумее, што ён павінен пра жыццё і за тых, чыё жыццё абарвалася заўчасна, то ў яго з'яўляецца энергія, якая дапамагае...

Чым больш за намі назапашана светлых і чыстых сіл, тым больш у нас дапамогі. Адчула гэта, калі ў маёй сям'і былі складаныя сітуацыі і патрабавалася дапамога. Род нас трымае: відаць, душы нашых продкаў просяць за нас Бога. Шмат значыць памяць: калі мы памятаем пра папярэднікаў, молімся за іх, то і нам лепей, ідзе дапамога...

Пра пошукі і знаходкі

У сям'і майго бацькі была цямная гісторыя чалавека, сляды якога згубіліся ў 1939 годзе, гэта была Заходняя Беларусь. Аказалася, што ён змагаўся супраць фашысцкіх захопнікаў на тэрыторыі Італіі. Калі яшчэ ў школе прачытала «Птушкі і гнёзды» Янкі Брыля, то зразумела, што шляхі вайскоўцаў Заходняй Беларусі былі пакрыццямі, такое магло быць і ў нашым выпадку. Мы звярнуліся ў «Чырвоны крыж» — там высветлілі, што наш сваяк пахаваны ў Монтэ-Касіна. Ён ваяваў у складзе арміі Вялікабрытаніі. Тамніца сямейнай гісторыі рас-

крылася, у сям'ю вярнулася асабістыя рэчы салдата.

Так і праца ў архівах, бывае, адкрывае нам, акрамя гісторыі ўласнай сям'і, і гісторыю краіны. Калі наш уласны адлік пачынаецца з года нараджэння, то ўсё папярэдняе можа існаваць як бы недачытна да нас. І раптам пачынаеш разумець: гэта — пра цябе і тваіх блізкіх... Твае папярэднікі ўсё гэта перажылі.

Пра цуд-кветкі

А вось прыклад маёй мамы. Пасля інсульту яна спаралізаваная. Яна разумее свой стан і ўсё адно імкнецца нам дапамагаць, а яшчэ вельмі хоча жыць! Цяжка перахварэла на ковід. Быў момант, калі ёй раптоўна стала кепска: страціла прытомнасць, перастала дыхаць, пульс і сатурацыя былі нулявымі... Але паспела ўзяць за руку мужа! Мы маліліся за яе — яна выжыла! Калі чалавек абмежаваны ў магчымасях, але мае вялікую любоў да жыцця і людзей, то сам Сусвет, у тым ліку праз іншых людзей, будзе яму дапамагаць! Так, мама вельмі любіць кветкі — тата іх адмыслова для яе высаджвае ў гародчыку, вывозіць яе туды! Як яна радуецца! Як ёй гэта патрэбна! Гэта простыя цуды, якія трымаюць нас у жыцці. Думаю, пакуль чалавек не гатовы сысці, Бог яго не забярэ... Нават у фашысцкіх канцлагерах, калі чалавек быў настроены выжыць, то пераадолюваў любыя надзвычайныя абставіны праз унутраную сілу, унутраны стрыжань. Тут найперш важна псіхалагічная скіраванасць.

Усё ў жыцці ўзаемазвязана. Так, калі згадаць закон захавання энергіі, то нічога ніколі не знікае, а пераходзіць у іншую форму. Фізічныя прыродныя сілы распаўсюджваюцца і на жыццё чалавека. Калі мы выдаткоўваем шмат сіл на пэўную справу, атрымліваем значна больш...

Заспісала
Таша ШПАКОЎСКАЯ

зваротная сувязь

Зоркі Млечнага шляху

У нядзелю і чацвер на канале «Культура» Беларускага радыё — праект Навума Гальпяровіча «Развагі пра літаратуру». Радыёверсія тэлеперадачы «Суразмоўцы» гэтага пісьменніка, якая гучыць на «Культуры» ў нядзелю і сераду, прапануе сустрачы з дырэктарам Дзяржаўнага літаратурна-мемарыяльнага музея Якуба Коласа Ірынай Маціс.

У рамках блока ранішніх праграм «У рытме дня» выходзяць праекты «Адным штрыхом» з вершамі і мініяцюрамі беларускіх аўтараў, а таксама «Ранішні серыял» са старонкамі твора Жоржэ Сімянона «Дзяўчына і бясхвостыя парусічкі» ў перакладзе на беларускую мову.

Праграма «Літаратурная анталогія» прапануе працяг рамана Чынгіза Айтматава «Буранны паўстанак» у перакладзе на беларускую мову Міхася Стральцова. У «Радыёбібліятэцы» працягваецца чытанне твора Эрыха Мары Рэмарка «Трыумфальная арка». У праекце «Літаратурныя гісторыі» ў вчарэйным эфіры выхадных слухаюць чакаючы апавяданні.

Публіцыстычныя суботні праект «Кнігарня» пазнаёміць з літаратурным падзеямі і навінкамі беларускіх выдавецтваў, а таксама са зместам свежага нумара штоднёвіка «ЛіМ».

Для аматараў паэзіі ў суботу і нядзелю прагучаць вершы Адама Русака.

Змест перадачы «Радыётэатр плюс» у выхадныя складуць дзве часткі радыёспектакля «Млечны шлях» паводле аднайменнага рамана Кузьмы Чорнага.

Юным прыхільнікам мастацкага вышчання канал «Культура» з панядзелка да пятніцы прапануе ў праекце «Дасціпныя. Нястомныя. Кемлівія» старонкі твора Алены Масла «Пацучок Фелікс падарожнічае». У суботу і нядзелю ў перадачы «Дзіцячы радыётэатр» — пастаўкі і фондуў Беларускага радыё. Штовецар у 21.00 для маленькіх выходзіць «Вячэрняя казка».

У праграме магчымы змены. Расклад перадач канала «Культура» даступны на сайце www.radiokultura.by і ў сацыяльных сетках.

Мінскае гарадское аддзяленне
Саюза пісьменнікаў Беларусі запрашае:

2 ліпеня — на прэзентацыю кнігі і аўтограф-сесію пісьменнікаў, якія пішуць для дзяцей. Мерапрыемства пройдзе на плошчы Свабоды (побач з Ратушай) на пляцоўцы дзіцячых бібліятэк сталіцы (16.00—17.00).

3 ліпеня — 115 гадоў з дня нараджэння Алеся Стаховіча (Аляксандра Іосіфавіча; 1907—1956), беларускага празаіка.

3 ліпеня — 75-годдзе святкуе Таццяна Камароўская (1947), беларускі літаратуразнаўца.

6 ліпеня — 95 гадоў з дня нараджэння Канстанціна Харашэвіча (1927—2013), беларускага жывапісца.

6 ліпеня — 85 гадоў з дня нараджэння Пятра Драчова (1937—2005), беларускага графіка, акварэліста.

7 ліпеня — 140 гадоў з дня нараджэння Янкі Купалы (сапр. Луцэвіч Іван Дамінікавіч; 1882—1942), беларускага паэта, драматурга, публіцыста, перакладчыка, грамадскага дзеяча, народнага паэта БССР.

7 ліпеня — 135 гадоў з дня нараджэння Марка Шагала (1887—1985), вядомага мастака Беларусі.

8 ліпеня — 110 гадоў з дня нараджэння Вікенція Бруя (Бруя-Шуляка) (1912—1985), беларускага апэрнага спевака, заслужанага артыста БССР.

8 ліпеня — 75 гадоў з дня нараджэння Алега Залётнева (1947—2020), беларускага кампазітара.

9 ліпеня — 90 гадоў з дня нараджэння Марыі Карпенкі (1932—2020), беларускага публіцыста, заслужанага работніка культуры БССР.

Календар падрыхтаваны БДАМЛІМ

Выходзіць з 1932 года

Заснавальнікі:
Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь,
грамадскае аб'яднанне «Саюз пісьменнікаў Беларусі», радыёцыйна-выдавецкая ўстанова «Выдавецкі дом "Звязда"»

Галоўны рэдактар
Аляксей Іванавіч ЧАРОТА

Рэдакцыйна-калежны:
Таццяна Арлова
Алесь Бадак
Дзясні Барскоў
Віктар Гардзеі

Уладзімір Гіламедаў
Вольга Далзімава
Жана Запарытка
Анатоль Казлоў
Анатоль Крайдзіч
Віктар Кураш

Алесь Марціновіч
Віцаслаў Нікіфарыў
Мікалай Чаргінец
Іван Чарота
Іван Штэйнер

Адрас рэдакцыі:
Юрыдычны адрас:
220013, Мінск,
вул. Б. Хмяльніцкага, 10-а
E-mail: info@zviazda.by

Адрас для карэспандэнцыі:
220034, Мінск, вул. Захарова, 19
E-mail: lim_new@mail.ru
Адрас у інтэрнэце: www.zviazda.by

Тэлефоны:
галоўны рэдактар — 325-85-25
намеснік галоўнага
рэдактара — 319-79-85, 224-66-74
адказны сакратар — 377-99-73
адрас крытыкі і бібліяграфіі — 317-20-98
адрас прэсы і паэзіі — 317-20-98

адрас мастацтва — 317-20-98
бухгалтэрыя — 311-17-16

Выходзіць раз на тыдзень у пятніцу.

Падпісны індекс:
63856 — індывідуальны;
63815 — індывідуальны льготны для настаўнікаў;
638562 — ведамасны;
63880 — ведамасны льготны.

Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі сродку масавай інфармацыі № 7 ад 10.12.2012, выданае Міністэрствам інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

Выдавец:
Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова «Выдавецкі дом "Звязда"». Дырэктар — галоўны рэдактар Аляксандр Мікалаевіч РАДЬКОЎЕВІЧ
Нумар падпісаны ў друк 30.06.2022 у 11.00
Ум. друк. арж. 3,72
Наклад — 781

Друкарня Рэспубліканскага ўнітарнага прадпрыемства «Выдавецтва «Беларускі Дом друку»»
ЛП № 02330/106 ад 30.04.2004
г. Мінск, пр-т Незалежнасці, 79/1. Індэксы 220013
Заказ — 1598
D 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
M 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Руплікі прымаюцца толькі ў электронным выглядзе (праграма Microsoft Word), не вяртаюцца і не рэцэнзуюцца.
Гэтыя рэдакцыя можа не супадаць з меркаваннем аўтара публікацыі.
Аўтары нясуць адказнасць за факты, якія прыводзяцца ў публікацыі, у адпаведнасці з заканадаўствам Рэспублікі Беларусь.

ISSN 0024-4686

